Digitaliseret af | Digitised by

DET KGL. BIBLIOTEK
Royal Danish Library

Forfatter(e) | Author(s):	Rahbek, Knud Lyne.; ved K. L. Rahbek.
Titel | Title:	Bidrag til den danske Skuepladses Historie i dens første Aarhundrede, fra den aabnedes den 23de September 1722 indtil dens Jubilæum den 23de September 1822
Udgivet år og sted | Publication time and place:	Kjøbenhavn : trykt i det Schultziske Officin, 1822
Fysiske størrelse | Physical extent:	124 s.

DK

Materialet er fri af ophavsret. Du kan kopiere, ændre, distribuere eller fremføre værket, også til kommercielle formål, uden at bede om tilladelse. Husk altid at kreditere ophavsmanden.

UK

The work is free of copyright. You can copy, change, distribute or present the work, even for commercial purposes, without asking for permission. Always remember to credit the author.

PUBLIC DOMAIN

34³.- 454 -8°

BIBLIOTHECA REGIA · HAFNIENSIS ·

DET KONGELIGE BIBLIOTEK
130021271821

Bidrag
til den
danske Skuepladses Historie
i dens første Aarhundrede,

fra den aabnedes den 23de September 1722
indtil dens Jubilæum
den 23de September 1822.

Ved
K. L. Rahbek,
Professor og Theaterdirecteur, Ridder af Dannebrogen.

Tantæ molis erat scenarum condere gentem.

Kjøbenhavn.
Trykt i det Schultziske Officin.
Paa Arvingernes Forlag.

1822.

BIBLIOTHECA REGIA HAFNIENSIS

Stifteren

Holbergs

Minde

taknemmeligen

helliget.

BIBLIOTHECA REGIA HAFNIENSIS

Første Periode.

Fra den danske Skuepladses første Aabning under Frederik den Fierde til dens Standsning ved Kiøbenhavns Ildebrand, og Kongens Død.

Efter en besværlig og kostbar ti Aars Krig havde Danmark faaet en i det mindste hæderfuld Fred; Frederik den Fierde havde ægtet sin Anna Sophie, og Kronprindsen hiemført sin bayreuthske Gemalinde, Sophia Magdalena. Hof-Forlystelserne, der under Krigsaarene, vel tildeels ved den forrige Dronning Lovises bestandige Sygelighed, vare næsten bortfaldne, begyndte meest til Ære for Kronprindsen og Kronprindsessen at leve op igien; især fremelskedes meget den tydske Opera, hvori Kronprindsen, paa sin Reise giennem Hamborg, syntes at have fundet Behag, den hamborgske Componist Keyser blev, tilligemed sin Kone, en

berømt Sangerinde, indkaldet, og dem det til franske Comedier hidtil paa Slottet brugte Theater indrømmet, udvidet og forbedret.

Ved denne Leilighed afskedigedes de franske Skuespillere, der længe havde været i Hoffets Tieneste, men ikke synes at have været synderlig brugte eller anseete a), deres Formand Montaigu ene undtagen, der skal have været i personlig Gunst hos Frederik den Fierde, som undertiden — beretter vor Schwartz b) i sin historiske Efterretning om den danske Skueplads — naar han havde fundet Behag i hans Spil, lod ham give Befaling at indfinde sig ved Aftenstaflet, for at opvarte c) bag Majestætens Stoel. Ogsaa var han den eneste, der ved Afskedigelsen fik Pension, og bestemte sig til at blive i Landet, da han i andet Ægteskab

---

a) At Riegels i sin Fierde Fredriks Historie 2 D. S. 424, anmærker, at de ofte kun vare syv, kommer af, at han ikke har lagt Mærke til, hvor faa Personer efter daværende Indretning behøvedes til de franske især tragiske Stykker, der efter Hofetiqvetten vare den Tid de gangbareste.

b) Lommebog for Skuespilyndere for 1785.

c) Hvem dette skulde være paafaldende, erindre, at Moliere var Kammertiener hos Ludvig den Fiortende, der den Tid var det store Hofkongemønster; ogsaa siger Riegels udtrykkelig, at de franske Skuespillere havde desuden andre Forretninger ved Hoffet.

havde givtet sig med et dansk Fruentimmer. Midlertid skal de ikke d) have været uden Haab at faae deres Pensioner igien og spille vexelviis med Operaen paa Hoftheatret, hvorfor de og indtil videre gav Forestillinger i det af Etienne Capion nyopbyggede Skuespilhuus.

Vel hedde det nu kort derpaa i samme Aar, at de franske Comedianter havde stort Tilløb, og at de havde truffet saadan en Accord med Hr. Capion, at for Fremtiden ingen anden torde spille hos ham end de; men faa Uger derpaa seer man af de samme Aviser, at den saakaldte stærke Mand e) var ankommet med sin Bande Comedianter og Luftspringere, og spilte paa Hr. Capions Theatrum; samt at, skiøndt disse Karle giorde meget curieust, var Tilløbet kun slet."

---

d) Man see den hamborg. Corresp. af 16 Jan. 1722.

e) Denne stærke Mand, Johan Carl v. Eckenberg, en Sadelmagersøn fra Berlin, men, efter Foregivende, adlet i Danmark, Hans kongelig preusiske Majestæts privilegerede Hofcomædiant, Liniedandser, Voltigeur, Luftspringer med store italienske levende Skyggespil, der ogsaa i den tydske Theaterhistorie ofte forekommer, giæstede den Tid Danmark hyppig, og er formodentlig den samme vortreflicher Maitre, hos hvem Rostgaard (see Riegels 2 B. S. 427) siger sig at have bivaanet en mærkelig Forestilling.

Midlertid var det, som Holberg i sin Levnetsbeskrivelse f) fortæller, faldet Nogle ind, efter andre Nationers Exempel, her at indføre Skuespil i Modersmaalet. Hvo disse Nogle have været, siger han ikke; men at man ikke uden Føie kan søge dem mellem den nye danske Dronnings Anna Sophias danskſindede Frænder og Venner, vil det Følgende i det mindste give sandsynlig Grund til at antage; og neppe tager man meget feil, naar man mellem disse især henvender sin Opmærksomhed paa den da meget formaaende Rostgaard, der allerede 1696 — efter Worms Lexicon — skal have i Paris oversat Corneilles Cid g). Efter disses Tilskyndelse, og understøttet af dem, indgav Montaigu Ansøgning, at maatte i den kon-

f) Første Brev (Holb. udv. Skr. 21 Bind S. 349).

g) Udentvivl dog kun tredie Acts tredie Scene af Cid, der i Wielands Samling af udvalgte danske Vers og Miscellanea 1 Bind, er det tredie Stykke, og i Overskriften siges:

Giort for Tidsfordrivs Skyld
af
F. D. Anholt *)
som i 19 Aar haver opholdt sig i Danmark.
Trykt i Paris 1696.

altsaa endnu mindre samtlige Corneilles Tragoedier, som Riegels anførte Sted siger siden 1696 at have været oversatte paa Dansk.

*) Saaledes kaldte Rostgaard sig som Eier af Øen Anholt, hvis Sag han derfor og i Anledning af Peder Paars saa ivrig antog sig.

gelige Residentsstad Kiøbenhavn indrette og forestille Comedier i det danske Sprog, hvilket ham og, under 14 Aug., blev bevilget; dog saa, at Etienne Capion i de ham under 7 Mai 1720 og 12 Mai 1721 alene forundte Privilegier ei fornærmedes, hvorfor han sig derom med fornævnte Capion, som bør modtage billige Conditioner, i Mindelighed havde at forene.

Denne Forening synes da saaledes at være bleven tilveiebragt, at de traadte i Interessentskab, og de af Montaigu instruerede og anviste danske Skuespillere, og under ham indstuderede danske Skuespil, lod dem see paa det capionske Theater i Grønnegade.

At man allerede har været temmelig forberedet, inden man ansøgte og fik ovenstaaende Privilegium, synes deraf, at Hamb. Corresp. fire Uger efter, under 12 Septbr., mælder fra Kiøbenhavn: at Hr. Montaige (Montaigu) er færdig med sine danske Comedianter, at opføre en complet Comedie i dette Sprog, og at man forsikrer, det skal skee i næstkommende Uge.

At denne Forsikring gik i Opfyldelse, sees af følgende, mig af Justitsraad Werlauf meddeelte, Placat, som jeg, skiøndt den andensteds er aftrykt, ikke troer her at burde udelade, da den paa en Maade kan ansees som den danske Comedies Døbeseddel.

De eneste
ved
Hans Kongl. Majestæts særdeles Naade
privilegerede danske
Comedianter
aabne i Dag, Onsdagen den 23 September,
for den første Gang
Deres Theatrum ved at forestille paa
det danske Sprog
Et Skuespil eller Comedie
Som bestaaer af 5 Acter, og kaldes

GNIEREN.

Prisen for dem, som finde Behag i at bivaane denne Comedie, er saaledes indrettet:

Hver Person betaler paa Theatret .	1 Sletdaler.
Udi en af de mellemste Loger . . .	1 Sletdaler.
Udi de underste Loger	3 Mark.
Parterre	2 Mark.
Paa Galleriet	1 Mark.

For en heel Loge betales som for 4 Personer.

De Standspersoner, som ville behage at beære dette Skuespil med deres Nærværelse, ombedes allerydmygst at lade dem, som ere udi deres Liverie, udeblive.

Theatrum er paa det sædvanlige Sted i Grønnegaden h), saa kan og Liebhabere giennem Porten i

h) Dette gamle Comediehuus skal være det nuværende No. 326 i ny Adelgade (forhen lille Grønne=

Gottersgaden indlades. Begyndelsen skeer præcise Klokken fem, at det Klokken syv kan have Ende.

At den her opførte Oversættelse af Gnieren er den i Fortegnelsen over dramatiske Arbeider (Schwarzes Lommebog 1786) anførte gamle Jens Gnier. Kbhn. 1724, sees af den wielandske nye Tidende No. 34 1724, hvor Comedie om gamle Jens Gnier, eller Pengepuger, oversat til det danske Theatri Brug, efter den franske ved Moliere forfærdiget, anmældes i dette kongelige privilegerede Bogtrykkerie ved Trykken i disse Dage at være blevet færdigt. Oversætteren nævnes hverken der eller i den schwarziske Fortegnelse.

At der, forved dette Skuespil, er gaaet en Prolog, skiøndt den ikke paa Placaten findes omtalt, sees uimodsigelig af den, Holberg tillagte, af den hele danske Bande præsenterede, Nytaarsprologus 1723, hvori baade Sganarell siger:

"Der kommer Thalia, hun forstaaer Haandværket bedre, hun talede saa vel for os, da den første Comedie af os blev spillet", og Thalia selv nu tager saaledes tilorde:

Giv Agt, Indbyggere i dette ædle Rige,
Sær denne Hovedstad! tillader mig at sige:

---

gade) en Giørtler Rosborg tilhørende Huus, hvor de fordums Logenummere endnu paa somme Dørre skulle være at see (See Hesperus Oct. 1821 S. 257.)

At, da jeg første Gang paa dette Sted fremstod,
Jeg fandt en Hjerteangst og Gysen i mit Blod,
Skiøndt selv Apollo mig i Munden Ordet lagde,
Skiøndt Eders Hænders Lyd gav Tegn, at jeg behagde,
Jeg dog nu, mine Vers har liden Fynd og Klem,
I Dag med større Mod til Eder træder frem.
Da stod jeg skiælvendes, og torde neppe vente,
At mine Løfter sligt et Udfald skulde vente,
Thi Eders ædle Sprog var som i Dvale lagt,
Og, for at sige sandt, plat kommet i Foragt;

og synes Thalia at stadfæste det samme i Comediernes Liigbegiængelse, hvor hun siger:

Jeg, som med oprakt Hals kom frem i bunted Klæder,
Med nedtrykt Hoved nu i Sørgedragt fremtræder,
Da var en Fødselsfest, nu følge vi en Død.

Af hvem denne Prolog har været, findes ligesaalidet Spor, som af Prologen selv. At den neppe har været af samme Forfatter, som Nytaarsprologen, fristes man til at antage, da der i denne synes at skee en mention honorable om hin; muligt dog, at Sganarell ved at sige: at Thalia talede saa vel for dem første Gang, blot mener, at hun talede med saadant Held,

At deres Hænders Lyd gav Tegn, at hun behagde.

Inden Montaigu og Capion midlertid begyndte denne Entreprise, havde de først en Dyst med en Brødtyv at afgiøre:

Ovenbemældte Johan Carl v. Eckenberg, som lod sig kalde den stærke Mand, havde nemlig ind-

gaaet en Accord med Capion, der havde udelukkende Privilegium paa at lade see, og holde Comoedier, Liniedandsere, Marionetter og deslige, at lade see sine Exercitier paa hans Theater, men efter at have opfyldt denne i fire Uger, lod han ikke blot udenfor Staden paa dens Grund bygge et Theater i en ham der tilhørende Hauge, men forlokkede endog de af Capion forskrevne tydske Comedianter did; dette androg Capion klageligen, og kom da et kongeligt Rescript af 14de Septbr. 1722 til daværende Politimester Ernst, hvori det hedder: "da vi ingenlunde vilde, at i slige Tilfælde, som dette er, nogen Forskiel mellem Staden og dens tilhørende Grund maa giøres, vi ei heller have benaadet Eckenberg med noget Privilegio — haver Politimesteren strax at giøre Anstalt, at han med sine Comoedier og Liniedandsere straxen ophører, og ikke understaaer sig herefterdags at giøre meerbemældte Capion nogen Indpas i de hannem af os allernaadigst forundte Privilegiis, saasom vi alvorligen ville, at han derudinden i alle Maader skal vorde haandhævet og soutineret."

Men endnu mere end alt dette tilsammen giorde den danske Skuepladses Venner til dens Hæder og Held, i det de vandt den en Digter i vor udødelige Holberg. Da de — som vilde indføre Comoedier hos os — saavel efter hans Heltedigt, som paafølgende Satirer, siger han — fore-

stilte dem, han maatte skrive ret morsomme Comoedier, blev han overhængt at vende tilbage til sit forrige Arbeide, og det ikke blot af hans Venner, men endog af Folk af første Rang, som det ingen let Sag var med Haardnakkenhed at være imod. Han lod sig da overtale, lagde Haand paa Værket, og skrev Comoedier, hvor det især laae ham paa Hjerte at fremstille nye Feil, der vare urørte af andre Lystspildigtere, og vor Nation egne. Comedierne læste han først for sine Venner, uden at vide, om han vilde lade dem komme ud, men da man blev ved at overhænge ham, frygtede han, at man skulde faae en Afskrift at føre dem op efter, og gav selv Skuespilselskabet de fem første."

Uagtet det nu i det foregaaende, med selve den allerførste Placat, er uimodsigelig beviist, at den gamle Tradition, efter hvilken den danske Skueplads skulde være aabnet med et holbergsk Stykke — efter den almindeligste Meening, med den politiske Kandestøber, — er ugrundet, har man dog Føie at antage, at hans fem første Comoedier have været i Skuespillernes Hænder, endnu inden Skuepladsen aabnedes, da man af den ældste Udgave af hans Comoedier seer, at de fire første af disse, Kandestøberen, Vægelsindede, Jean de France, og Jeppe paa Bjerget, ere opførte i 1722, og altsaa i det korte Mellemrum fra 23 September

til Udgangen af December, i hvilken Tid endnu meget Andet, især af Moliere, blev bragt paa Theatret. Denne Hypothese finder maaskee nogen Bestyrkelse deri, at i et lidet — neppe Holberg til Fornøielse — hos Phænixberg udgivet Skrift, under Titel: kort Underviisning, hvorledes Comoedien med Nytte og Skiønsomhed kan sees — formodentlig udgivet ved Comoediens Opstandelse 1728 — de danske Acteurer og deres Directeur berømmes, at de saa klogelig havde anlagt deres Sager, og ikke alleneste aabnet deres Theatrum med et af Molieres udvalgte Stykker, nemlig Gnieren, men og saa ofte de kan faae et godt Stykke af Frandsken oversat, heller spiller det end noget andet"; thi at her ved noget andet forstaaes originale ɔ: Holbergske Stykker, lader sig neppe drage i Tvivl.

Hvad Dag det første Holbergske Stykke er bragt paa Theatret, finde vi hverken i Schwarzes ovenanførte historiske Efterretning om vor Skueplads, eller i Schlegelernes Noticer desangaaende, end ikke i Scheibes og Wandals Biographie af Holberg, eller hans egen Autobiographie, den ringeste Underretning om, og vil det da komme an paa, om en lykkelig Stjerne vil bringe en Nyerup, Werlauf, Borch eller nogen anden saadan opmærksom og tienstvillig Litterator, en Placat eller skreven Notice ihænde, der kan oplyse os heri.

At Kandestøberen har været det første af hans Stykker, der kom frem, mener jeg, man, uagtet Schwarz synes at ansee det uafgiort, ubetinget kan antage, saameget mere, da Holberg overalt nævner det, som sit første Stykke. Det blev — siger han selv i sin anførte Autobiographie — opført 1722; og var der saadant Tilløb, at mangfoldige stod i Gangene, uden at kunne faae en Fod inden for Dørren; og tilføier han i Fortalen til sine Comoediers ældste Udgave, at det holdt Tilskuerne i Latter fra Begyndelsen til Enden, og er derfor af alle spilt med størst Profit for de Vedkommende.

Vilde man bringe ovenstaaende i Forbindelse med, hvad i hamborgske Correspondent under 29 Septbr. siger, om det ugemene Tilløb, hvormed de danske Comoedier to Gange ugenlig continuerer; lod sig med nogen Føje formode, at om end Kandestøberen ikke havde været det allerførste, var det dog af de første Stykker, der blev givne, ja vel endog paa Valg til Aabningsstykke, siden den phœnixbergske Forfatter roser Comediantерne, at de gav et af Molieres udvalgte Stykker Fortrinet.

Af Listen over Rollebesætningen i dette Stykke lære vi at kiende følgende, som hørende til Skuespillerselskabets ældste Stamme, Ulsø, der var Herman, Pilloi, Antonius, Henrik, Wegner,

Geske, Madam Montaigu, Mad. Coffre, Engelke, og Mad. Lerke, Pigen.

I det næste Holbergske Stykke, den Vægelsindede, gienfinde vi atter Mad. Montaigu, der saavel i Fortalen, som i Selvbiographien høiligen berømmes for hendes Udførelse af Lucretias Rolle, der ansaaes for et Mesterstykke af hende. Dette Stykke fandt mindre Bifald, hedder det i Fortalen, formedelst nogle alvorlige Scener, som de fleste i Førstningen ikke begrebe. Uagtet midlertid Forf. ikke lader til at agte stort paa denne Dom, da store Kiændere holdt det af alle hans for det bedste, medens nogle holdt det næst Barberen for det sletteste, og han ikke bekymrede sig om Folkegunst, men nøjedes med Bifald af af nogle faa; findes han dog i næste Udgave mærkelig at have forandret begge disse Stykker, og især omstøbt det sidste saaledes, at det ganske kunde passere for nyt.

Stykkets øvrige Personer vare efter Indholdslisten: Torben (siden Hendrik), Wegner, Peder Iversen (siden Petronius), Schou, Abelone, Mad. Coffre, Terentia, Mad. Lerke, Sparenborg (siden Crast), Pilloi, Apicius, Ulsø, Christoffer, Gram, og Espen, Hald.

Det tredie Holbergske Stykke, som kom paa Skuepladsen, var Jean de France; om dette, hedder det i Selvbiographien, kan man sige:

Den alle Stemmer vandt, der Lyst med Gavn forbinder;
thi da det ikke var mindre moersomt, end bidende, har det aldrig været underkastet nogens Daddel.

Her var Jeronimus, Ulsø, Frands, Gram, Jean, Pilloj, Elsebeth, Mad. Lerke, Antonius, Schou, Espen, Hald, Marthe, Mad. Montaigu, Arv, Høberg, Magdelone, Mad. Coffre, og Pierre, Wegner.

Det fierde og sidste Holbergske Stykke, som dette Aar kom paa Scenen, var Jeppe paa Bjerget. Dette Stykke — hedder det i Fortalen — blev spillet første Gang meget slet, formedelst en Forvirring i), som samme Aften reiste sig blandt Acteurerne, men anden Gang alle Folk til Fornøielse, formedelst Personen Monf. Gram, der agerer saa naturlig en siællandsk Bonde.

De øvrige angivne Personer i det Stykke er: Nille, Mad. Lerke, Baron Nilus, Pilloi, Secretairen, Ulsø, Jacob Skoemager, Høberg, og Dommeren: Schou.

Endnu havde det nye danske Skuespil ikke nydt den Lykke, at fremstille sig for Kongehuset.

---

i) I sit latinske Brev — Autobiographien — nævner Holberg Tingen med sit rette Navn, og siger, formedelst opkommet Uenighed — dissensionem — mellem Skuespillerne; at han i denne Fortale, og især medens Tingen endnu var saa ny, har brugt det mildere Ord **Forvirring**, dertil kan han have havt sine meget antagelige Grunde.

Midlertid bebudede allerede fremmede Tidender, at denne Naade forestod det; saaledes læses i den hamborgske Correspondent fra Kiøbenhavn under 3 November: at de danske Comoedianter alt havde faaet kongelig Tilladelse til at torde præsentere sig for Herskabet paa Slottet, og skal de første Gang forestille le bourgeois Gentilhomme, eller den borgerlige Adelsmand, der skal blive meget godt oversat.

Dette trak imidlertid hen — som vist nok ikke var saa besynderligt, saafremt ellers Stykket først skulde oversættes — til Januar næste Aar, hvilket vi og see af den nogle Gange omtalte Nytaarsprologus, hvori Apollo udtrykkelig siger:

En Aristophanes Athenen derfor dyrked,
Thi den holdt fore, at han Staden havde styrket
Meer med Comoedier, ja større Tømme lagt
Paa Folkets Daarlighed, end Sværdet, Riis og Magt,
Skiøndt gamle Skuespil saa kydske og saa rene,
Som disse, ikke var. Men følger dem kun ene
I Nordens Børn! i det, som ret og lovligt er,
Beleer den hele Jord, men ingen udi sær.
Hold, som til denne Tid, kun med Satiren Maade,
Saa vindes Priis hos Folk, hos Dannerkongen Naade;
Maaskee Monarken saa, naar Tiden lader til,
Et Øie kaste tør til disse Skuespil k).

k) Denne Linie stadfæster ydermere, at ovenmældte Nytaarsprologus virkelig er givet til Nytaar 1723, og ikke som man, tildeels paa J. H. Schlegels løselig henkastede Ord, har ymtet om, 1724 eller 25.

og blev da endeligen Fredagen den 15de Januar 1723 det første danske Skuespil opført paa Kiøbenhavns Slot, som i bemeldte hamborgske Correspondent under Overskrift Kbhvn. den 16 Jan. 1723 saaledes mældes: "Ved Hove continuere endnu Forlystelserne afvexlende, og have i Gaar Aftes de herværende danske Comedianter paa dansk opført den i Moliere staaende Comedie le bourgeois Gentilhomme, og havt saameget Held dermed, at begge deres kongelige Majestæter (Frederik den Fierde og Anna Sophia) som derved vare tilstæde, have været fornøiede derover. Begge DD. kk. HH. Kronprindsen og Kronprindsessen (Christian (VI) og Sophia Magdalene) samt hendes Durchlauchtighed Fru Markgrevinden l) vare ikke tilstæde ved saadan Comedie, da Sidstnævnte i nogle Dage har befundet sig incommoderet af Tandpine, og derfor ikke kommet ud af Gemakket."

l) Sophia Magdalenes Moder. Bringer man i øvrigt den her omtalte Tandpine i Forbindelse med, hvad under næste 26 Januar mældes: at Hds. K. H. Kronprindsessen, i sine nærværende velsignede Omstændigheder, befinder sig Gudskeelov ved fuldkommen Sundhed, og bivaaner vel ikke Operaerne ved Hove, men Assembleerne; torde Corresp. Sidstnævnte være en Feil, da man dog ikke kan antage, at Moderen havde Tandpine af Datterens velsignede Omstændigheder.

Denne tydske Avisefterretning faaer en Bekræftelse og tillige en Udvidelse i det, som i de extraordinaire — maanedlige — Relationer, fra November 1720 til December 1730, herom fortælles, og som er det allerførste og næsten eneste, jeg, det danske Theater egenlig angaaende, i disse Blade har fundet: "Ellers har den femtende i denne Maaned (Jan. 1723) de danske Acteurs havt den Naade, at forestille det kongelige Herskab tvende af det Franske udi Dansk oversatte Comedier, kaldne den høiadelige Borgermand, og det tvungne Giftermaal".

Ved denne Leilighed fremsagdes tillige en Prologus forfattet af Skuespilleren Ulsø, som, efter Opgivende i tredie Bind af Worms Lexikon, skal være trykt i Folio 1722, men som jeg ikke har været istand til at overkomme. Den sammesteds opgivne Titel: Prologus, som de danske Skuespillere 1722 havde den Naade paa Kiøbenhavns Slot at opføre til den første Comedie, som var le Bourgeois Gentilhomme og le Mariage forcé, begge oversatte af Moliere, har iøvrigt givet Anledning til to Vildfarelser, den første: at disse tvende molieriske Stykker vare de første, der af de danske Skuespillere vare opførte, medens de blot vare de første, de havde den Naade at opføre paa Kiøbenhavns Slot, og den anden: at denne deres Forestilling

fandt Sted 1722. Begge Dele ere i det foregaaende med tilstrækkelig Hiemmel afbeviste.

Hvo det var, der — efter hamborgske Correspondents Forsikkring — meget godt skulde oversætte den adelige Borger, findes, det mig er bekiændt, ingensteds noget om. I den wielandske lærde Tidende af 5 Apr. 1725 siges blot: for kort Tid siden er den til det danske Theatri Brug forfærdigede Oversættelse af det bekiændte franske Stykke Bourgeois Gentilhomme færdig trykt under den Titel: Comedie om den høiadelige Borgermand, uden at Oversætterens Navn tilføies; ligesaa anonymt anføres Oversættelsen saavel i den skrevne alsiske Haandbog, som i den titanførte schwartziske Fortegnelse. Vel siges i Schwartzes historiske Efterretning, at de bedste af Molieres Arbeider for denne Skueplads oversattes af den da levende Justitiarius Sechmann, men deels findes dette Stykke — som sagt — i Fortegnelsen anført anonymt, og ikke under Sechmanns Rubrik, deels synes og den udtrykkelige Anmældelse, at det vil blive godt oversat, at pege paa en ikke sædvanlig Oversætter; hvortil man, skiøndt ikke just som et Argument af megen Vægt, kan føie, at saavel denne Oversættelse, som den af Jens Gnier, ere fra det wielandske Trykkeri, medens de af Sechmann notorisk oversatte Stykker ere fra Phœnixbergs.

At Holberg ikke syntes godt om det Fortrin, der ved denne Leilighed var givet disse molieriske Stykker, sees umiskiændelig af hans neppe meget længe derefter udkomne Fortale til Comediernes første Bind, hvor han tvende Gange giver den adelige Borger et Rap.

Det første Sted er, hvor han, efter at have taget Jean de Frances bagvendt knappede Kiole i Forsvar, paa Grund af Folks umiskiendelige Tilbøielighed til at efterligne strax endog de allerurimeligste franske Moder, tilføier: Derimod kan jeg ikke hitte paa noget til at besmykke den borgerlige Adelsmands Caracter; men naar jeg seer ham nu kaste sin Slaaprok af, nu tage den paa igien, for at mærke, om Musiken klinger bedre i den blotte Trøie end i Slaaprokken; iligemaade, naar jeg seer ham lade sig indbilde, at den tyrkiske Keisers Søn er kommet til Paris, alene for at frie til hans Datter, kan jeg ikke mærke, at Caracteren er outreret, men at Personen er daarekistegal, saa at Boileau havde større Aarsag at nedrive den borgerlige Adelsmand og den indbildte Syge, der i sin Stue lod sig creere til Doctor for at blive frisk, end den gamle Mand, som Scapin fik til at krybe i Sækken."

Det andet Sted er, hvor han roser sig af, at hans Comedier have holdt Stand med de franske,

"hvorvel derudi intet er for Oinene, ingen Machiner, Præsentationer, Masqverader og andet deslige, som lokker flere Tilskuere, end Comedien i sig selv, som kan sees af den borgerlige Adelsmand, hvilken, endskiøndt det er et af Molieres slette Stykker, holder bedre Stand, end Gnieren som er det bedste, alene for den tyrkiske Mufti og Maskeraden, hvorpaa de største Kiændere dog meest støde sig."

Om dette Fortrin ellers kom af Montaigus Forkierlighed for hans Landsmand, eller Rostgaards uafgiorte Mellemværende med Holberg, Hofprædilectionen for det udenlandske, eller Tvivlen, hvorvidt i de andre

Med Satiren holdtes Maade,

maa vi naturligviis nu lade staae derhen.

Ikke længe efter denne Hofforestilling maa Holbergs Gert Vestphaler være kommen paa Scenen, da den vel er spillet 1723, men inden første Bind kom ud, som maa være skeet Foraaret samme Aar, da i Slutningen af Fortalen Holberg mellem de Stykker, han har liggende færdig, nævner ellevte Junii, der paa sin Navnedag samme Sommer blev opført.

Dette Stykke — Barberen — siger Holberg i sin Fortale, havde kun tynd Lykke ved sin første Præsentation; og tilføier han i sin Autobiographie: at det mishagede alle Tilskuerne saa aldeles, at endeel gik, inden det var ude; Somme listede dem i Stilhed,

Andre gik ligefrem og aabenlyst. Forfatteren havde ventet langt Andet, thi dette Stykke havde altid været hans Øiesteen. Da han nu kom efter, at Aarsagen til denne Kulde var, at de fleste stødte dem over, at den samme Snak kom idelig igien, angav han i en Forsvarsprolog Stykkets Formaal, at nemlig det just var i denne saa tit opkaagte Kaal, Satirens Styrke laae, der ikke manglede Andet end, at Barberens Snaksomhed skulde indskrænkes inden endnu snævrere Grændser, og han istedenfor vexelviis at pine sine Venner med fem Historier, bestandig hænge i een og den selvsamme."

Hvorvidt nu, efter Holbergs følgende Ytring: "man blev sin Vildfarelse vaer, og saaledes forandrede sine Tanker, at de, der nys reent havde forkastet dette Stykke, ikke tog i Betænkning at regne det mellem de smukkeste", samt især, hvorvidt det efter hans Yttring i Fortalen, "vil i Fremtiden efter al Anseelse komme til at passere for eet af Autors bedste Stykker", ville vi her ikke opholde os ved, men blot anmærke, at han i anden Udgave af sine Skuespil fandt sig beføiet, saaledes at omstøbe dette Stykke, at det ganske kunde passere for nyt, og fra fem Acter at indskrænke det til een; og at selv i denne Gestalt dets Lykke aldrig har været særdeles glimrende.

Dyrkere af vor Litteratur ville maaske erindre dem, at Trondhiems berømte Litterator, Ju-

sticeraad Nordahl, i et Brev til vor Nyerup, uden-tvivl forledt ved de maadelige danske Oversættelser af Holbergs Autobiographie, lyste efter en Fortale, Holberg til sin Gert Vestphaler skulde have skrevet. Skade, at det Exemplar, Nordahl af den ældste Udgave af Holbergs Comedier besad, manglede Begyndelse og Slutning; han vilde ellers af den kunde seet, at, hvad Oversætterne af Epistlerne havde kaldt en Fortale, var en Prolog. Om denne Prolog har min afdøde Ven, daværende Lieutenant Niels Wibe, siden Amtmand i Bergen m. m., fortalt mig, at han paa sine Opmaalingsreiser havde fundet den hos en Bonde i Norge, faaet den af ham, og sendt den til sin nysnævnte Frænde, der var en stor Samler; den er imidlertid forgiæves søgt i det norske Videnskabers Selskabs Bibliothek, hvor, efter dennes Død, hans litteraire Efterladenskab kom hen. Mærkeligt er det, at den hverken i Schwartzes Fortegnelse over dramatiske Arbeider, og følgelig heller ikke i den af ham derved benyttede wandalske rige Liste over Oldsager, eller i Wille Høybergs Liste over Holbergs trykte og utrykte Skrifter, findes nævnt.

Skulde maaskee den episodiske Scene mellem Mads og Henning, hvormed Stykket nu begynder, være denne Prologus, tilsat af Holberg efter første Forestilling, og ved sin umiskiændelige Pudseerlighed saaledes fra Førstningen

af have faaet Tilskuerne i det lattermilde Hiørne, at det siden ikke mere var dem muligt at vende tilbage til critisk Alvorlighed? Vel indseer jeg, at denne Scenes Gang og Indhold ikke saa overmaade fuldkommen stemmer med Holbergs ovenanførte Beretning om Prologens; men det er bekiændt nok, at man i saa Henseende ikke maa være saa overmaade nøieregnende med Holberg, især i disse hans latinske Breve. Vist nok maatte man i saa Fald antage, at denne Scene, som en Prolog, havde været afskreven eller aftrykt, og at det var den, Vibe hos Bonden fandt, og der siden forkom.

I sin Nyhed var dette Stykke saaledes besat: Geer't Ulsø, Gunnild Mad. Lerke, Marie (Leonora) Mad. Coffre, Verten Høberg, Tobias Procurator Schow, og Dommeren Gram.

Til Tidernes Tegn høre endnu ganske særdeles de tvende Spørgsmaal, Holberg i titomhandlede Fortale "binder sig til at besvare, da de ved Leilighed af disse nye anrettede danske Comedier vare giorte. 1) Om det strider mod visse Personers Stand og Caracter at skrive Comedier? 2) Om det er sømmeligt og anstændigt for smukke Folks Børn at lade sig bruge til theatralske Exercitier?

I Henseende til det første Spørgsmaal indseer enhver let, at Holberg her — som Ordsproget siger — feier for sin egen Dør, især da man

har god Hiemmel m) for at f. Ex. "en af hans meest berømte Colleger var meget vred paa ham, saavel for hans satiriske Skrifter, som især fordi han skrev Comedier, og sagde, han burde ikke være Professor; siden han handlede infra dignitatem, og beskiæmmede Universitetet, burde han forvises til Theatret." Intet Under derfor, at Holberg her giver — som det hos Digteren hedder — raat for usødet, og siger: "Man kan frit sige, at de nye Comedier, saavel udi Artighed som udi Lærdom og Ærbarhed overgaae de gamle, og at det derfor ikke kan tilskrives uden enten Avind eller en unaturlig Smag, at ville lægge brave Folk til Last, at de nuomstunder skrive zirlige og opbyggelige Comedier. Ja de, som stoppe deres Øren til for saadant, have ligesaadan naturlig Feil paa Hørelsen, som Manden, der huggede Træer ned om sin Gaard for ikke at høre Nattergalen, og derimod fandt Behag i at høre Frøer &c."

Ogsaa det andet Spørgsmaal behandler han med saadan Alvorlighed, at man vel kan see, det var ikke blot som en tvistig Meningssag, han omhandlede det. "Hvad den anden Objection angaaer, siger han: at det er uanstændigt for smukke Mænds Børn, der ere beskikkede i sin Tid at

---

m) Luxdorphiana 2 D. S. 267, og Holb. udv. Skr. 7 Deel S. 386.

betiene Kirker og Skoler, at bruges til theatralske Exercitia, da svares der, at det som kaldes Decence eller Bienseance, dependerer af Landets Moder . . . Saasnart derfor, at den høie Øvrighed siger, at det ikke skal holdes usømmeligt for skikkelige Folk, at lade sig bruge til Skuespil, saa bliver det strax ikke mere usømmeligt, og saasnart alle Byens Præster resolverede sig til at gaae paa Comedie, var det dem ikke mere uanstændigt, end Geistligheden udi Engeland og Frankrig; ligesom naar en fornemme Dame vilde resolvere sig engang til at sidde paa Parterret, blev det holdet for en meget anstændig Mode for Borgerkoner at giøre det samme . . . Saa at alle slige Øvelser, naar de ikke ere syndige, saasnart at Landets Mode siger, at de ere sømmelige, saa blive de strax sømmelige, og saasnart den høie Øvrighed sætter andet Navn derpaa, stride de strax mod den saakaldte Bienseance. Jeg vil ikke tale om mange brave Folk i vore Tider n), der i deres Ungdom have ageret Comedier, og siden ere forfremmede til Academier, Kirker og Skoler, thi det er ligesaa let, som ufornødent at bevise."

---

n) Instar omnium kunde Holberg her blot have nævnt den berømte Zelot Lassenius, der havde været en Hovedacteur ved den tydske treuske Truppe. S. Flögel Gesch. d. kom. Litt. IV B. S. 318.

Paa samme Tid, som dette blev skrevet, trykt, udgivet og læst, verserede følgende øiensynlig dermed nærbeslægtede Sag i Consistorio.

"Den 13 Martii 1723 proponerede Rector Magnificus Dr. Th. Johannes Bartholin, at, som han ved sidste Distributs i Walchendorphs Collegium havde foreholdt en Alumno istius collegii, Jens Høberg, hvorledes det i ingen Maade kunde forsvares eller tillades hannem at være en Comediant, og dagligen lade sig see paa et Theatro, saafremt han ellers agtede at nyde Stipendio Walchendorphiano, hvilket ad pios usus var henlagt, og det alligevel fornemmes, at denne Jens Høberg, uden at have forladt det af ham usømmeligen førte Levnet, understaaer sig publice at disputere, om Dom. Consistor. da ikke formener, om der til slig Misbrugs Afskaffelse burde begiæres en nærmere Explication paa det Brev, som Høberg den sidste Distributs overleverede Ephoro fra Hr. Obersecreteer Rostgaard, hvori Hr. Obers. intercederer i kraftigste Maade for denne Høberg, og giver at forstaae, ligesom det skulde mishage Hr. Storcanceller Patrono Universitatis o), ifald Universitetet vilde i dette Tilfælde forfare med Høberg efter Rigueur."

---

o) Fierde Frederiks tro Mand, og Anna Sophias ædle Svoger, Grev U. A. v. Holstein.

Herpaa blev resolveret, at Patron. Univ. skal tilstilles en Copie af salig Walchendorphs Fundats, og tillige overleveres en Memorial med underdanig Forespørgsel, hvorledes med bemældte Høberg skal omgaaes til denne nu forestaaende Distributs."

Heri har vel Patronus ikke villet giøre Udslag; til Beskaffenheden af hans Svar kan man midlertid slutte sig deraf, at i næste Mode Rector magnificus forespurgte sig, om Høberg fremdeles maatte beholde sin Plads paa Collegiet, og ifald det ikke skulde blive ham concederet, om han dog ikke bør nyde fuld Distributs til næstafvigte Paaske, helst som han endnu ikke er bleven udsagt af Collegio; begge Dele bleve vel afslagne; imidlertid tillodes, at Ephorus maatte give ham 4 Rigsdaler for den Disputats, han nylig havde ladet udgaae. I næste Forsamling den 10 April bortgaves hans Plads paa Ephori Assessor Frølunds Forslag til den siden som Advokat saa berømte Andreas Lowsen; men uagtet i følgende Møde, den 24 April, Consistorium decreterede, at i Fald forrige Alumnus Collegii Walchendorphiani, Jens Høberg, efter en Advarsel, som Pedellerne nomine consistorii skulde give ham, endnu ikke i Mindelighed vilde udfløtte af Collegio, da skulde han tiltales, under Straf, som vedbør; maa han endnu have fremturet i sin Over-

hørighed, da i næste Møde den 8 Mai fremdeles maatte decreteres: "at, saafremt han ikke inden førstkommende Onsdag var udfløttet, skulde han, efter sidste Consistorii Conclusum, tiltales."

Ikke desmindre indsendte han, uden at flytte, den 5 Junii en af ham underskreven Memorial, om hvis Indhold intet videre mældes, end "at det efter Consistorii Resolution skulde forestilles Patrono, og hans videre Ordre derom indhentes, til hvilken Tid det med denne Sag skulde beroe."

Inden denne Ordre midlertid indløb, eller maaskee, paa det den ikke skulde indløbe, forelæstes i Mødet den 12 Junii en Skrivelse af 11 fra Høberg til Ephorus, hvori han mælder, at han samme Dag, af Ærbødighed for hans Øvrigheds Sentiment, var udfløttet, takkede for viist Faveur, og bad Ephorus ved sin Intercession formaae Consistorium til at forunde ham det fra sidste Michaelis forfaldne Stipendium; hvilket da, paa Grund af, at han nu allerede var udfløttet, og i saa Maade havde efterkommet Consistorii Villie og Advarsel, bevilgedes.

Ustridig seer man heraf, at Consistorium havde taget sig Rostgaards Advarsel, ikke at gaae frem efter Rigueur, alvorlig til Hierte, og lærer man tillige, authentisk at kiænde to af de af Thalia i ovenanførte Nytaarsprolog omtalte

Kongens store Mænd, hos hvem hun Yndest fandt.

Iøvrigt var Høbergs Sag ikke den eneste af sit Slags, da ogsaa en Studiosus Niels Horn, der havde spillet Comedie, og nu mældte sig til Examen theologicum, i selvsamme Dage havde en Ansøgning inde i Consistorio, "at hans førte Levnet til dette hans forehavende Forsæt ei maatte være ham hinderligt, saasom han havde givet sig fra at agere Comedier, saasnart han blev vidende, at det var hans Øvrighed imod."

Biskop Worm, Professor Steenbuk og Conferenceraad Bartholin formeente, "at som de nødig skulde see, nogle at blive Præster af dem, som har spillet Comedie, de da ei heller kan finde, at Horn skulde tillades at submittere sig Examini theologico, saasom, naar han fik den overstanden, han derved da blev kiændt værdig til Prædikestolen."

Majoriteten derimod, hvoriblandt den meget liberale Rector Magnificus Joh. Bartholin, holdt fore: at Niels Horn i Henseende til hans nogen Tid førte uanstændige Levnet ei saasnart burde tillades at sustinere Examen theologicum, men i Fald han paa et Aars Tid lader see Bedring, og comporterer sig saaledes, som det en skikkelig Studiosum egner og anstaaer, da var det billigt, at hans Brøde ham blev eftergivet, og han derefter admitteret til Examen theologicum."

Uagtet nu Holberg her voterede med denne Majoritet, eller i det mindste mod Zeloternes Minoritet, kan man dog ikke uden Føie antage, at han i ovenanførte, i det mindste med Sagerne, om ikke med selve Forhandlingerne, samtidige Sted af sin Fortale, har afgivet et Separatvotum, som han i Consistorium imidlertid ikke har ladet protocollere.

Hvorvidt endnu en tredie af det daværende Theaterpersonale, nemlig Lindorf, der i de samme Dage forvistes Regentsen, og da han desuagtet ikke vilde flytte, relegeredes, for samme Brødes Skyld var under Forfølgelse, kan jeg ikke sige, da han først efter den Tid findes nævnt blandt Skuespillerne, og hans Brøde i Protokollen ikke angives.

Af Underskrifterne under den titomtalte Prologus, der præsenteredes af den hele danske Bande, see vi, at den mandlige Deel — thi Skuespillerinderne synes ikke at være blevet anseete som active Borgere af den sceniske Stat — bestod af Joh. Ulsøe, Peder Hald, Magnus Skov, Jens Høberg. J. W. Gram, Henrik Wegner og Pilloi; tillige har en Sparkiær underskrevet som Componist af Musiken, og Hammer, hvem vi senere — i Comediernes Liigbegiængelse — finde som Skuespiller, som Copiist og Dicteur. Skuespillerinderne vare paa den Tid, saavidt man af Personlisterne i den ældste Udgave af de holbergske Styk-

ker kan see, Mad. Montaigu, Mad. Coffre og Mad. Lerke. Strax herpaa forlod, som det synes, Hald, Gram og Mad. Lerke Skuepladsen, og i deres Sted antoges Lindorf, Ramel og Mademoiselle Hiorth. I Schwartzes Beretning angives Montaigus qvindelige Personale saaledes: hans Kone, som har været en fortræflig Soubrette, og tillige ypperlig i de store Caracteerroller — man erindre sig Holbergs Roes over hendes Lucretia — en Dem. Coffre, som spilte Elskerinderoller, Mad. Lerke Jomfruer, og Mad. Hiort, som spilte Koneroller. Ved at eftersee de Oplysninger, som i Holbergs Comedier findes, har jeg først en Tvivl, om Skuespillerinden Coffre var en Demoiselle; vist nok findes hun trykt som saadan i Personlisten til Vægelsindede, ældste Udgave, og ligeledes til Gert Vestphaler; men det første Sted findes i anden Udgave Madam — til Gert Vestphaler fattes i anden baade Personliste og Besætning — hertil kommer endnu, at i Comediernes Liigbegiængelse tales udtrykkelig om Madam Coffres Børn, der tilligemed Montaigus gik foran i Liigprocessionen. Heller ikke synes hendes Fag saa aldeles rigtig opgivet, da hun f. Ex. i de holbergske Stykker vel findes at have spilt Engelke i Kandestøberen, Abelone i Vægelsindede, og Maria i Gert Vestphaler, men derimod staaer for Magdelone i Jean de France, Polidors Frue i arabiske Pulver, Mag-

delone i Julestuen, og i Maskeraden. Mad. Lerke, som hos Schwartz siges at have spilt Jomfruroller, findes for Anneke i Kandestøberen, for Nille i Jeppe, og for Gunnild i Gert Vestphaler, ligesaavelsom for Terentia i Vægelsindede, og Elsebeth i Jean de France. Med mere Føie synes man da at kunne antage, at der intet bestemt Rollefag har været, men at Mad. Montaigu har spilt første, Mad. Coffre p) anden, og Mad. Lerke tredie Rolle. Madem. Hiort, som synes at være kommet i dennes Sted, og som af Schwartz siges at have spilt Koneroller, findes vel at have arvet Mad. Lerkes Anneke og Nille, saavelsom hendes Elsebeth og Terentia; derimod er hun Leonora saavel i Julestuen, som i Maskeraden, og efter den Maade, hvorpaa hun i Comediernes Liigbegiængelse omtales og tiltales, synes hun den Tid at have været den sædvanlige Elskerinde.

Det mandlige Personale opgiver Hr. Schwartz saaledes: DHrr. Pilloi, som spilte Elskere og Caracteerroller, Ulsøe gamle Mænd, (Henrik) Wegner Tiener, Schow Pedanter, Rammel Tiener, Lindorf ligeledes, Gram Bønder og gamle Mænd, Høberg Arv, Hald Tienere, Schumacher og Ham-

p) Maaskee en Kone af den Benedict Coffre (Coifre), som i Justiceraad Weinwichs Malerkunstens Historie findes omtalt, og der opholdt sig her fra 1709-17.

mer forskiellige Roller. Om Pilloi har i de senere Tider været en Art af Controvers, i det en unævnt Skribent, der i Kiøbenhavns nyeste Skilderie har meddeelt en Skizze af vor Skuepladses Historie, vil, uagtet den forskiellige Maade, hvorpaa begge Navne skreves og udtaltes, have ham til at være svensk, og Broder eller Frænde af den bekiændte Maler Prof. Pilo, der 1741 kom herind, som Tegnemester ved Cadetterne, blev siden Prof. ved det nyoprettede Maleracademie, afskedigedes og gik tilbage til Sverrig 1772, da han havde faaet Vasaordenen, og mener, at dersom Pilloi havde været fransk af Fødsel — som det bestandig havde heddet — vilde det, som fød Franskmand, ikke været saa let for ham at fremtræde som dansk Skuespiller. Denne hele Vanskelighed hæves, naar man erindrer, at han, skiøndt af franske Forældre, i det mindste af en fransk Fader, var formodentlig fød, eller i det mindste fra sin Barndom opvoxet, i Kiøbenhavn, og udentvivl en Søn af en Dandsemester Pilloi, der reiste herfra 1715, og efterlod sig tvende Sønner, Christian og Frederik q); han havde altsaa begge Sprogene *), som

q) S. Hesp. VI B. 3 H. S. 239 o. f. Schwartz anmærker, at hans Farfader var den Bygmester, der byggede Nørreport.

*) S. Holb. 447 Epistel.

man siger, for Intet, og bortfalder følgelig alt det paafaldende i, at han paa sin Reise havde — som Schwartz beretter — været fransk Skuespiller, og ved sin Hiemkomst blev dansk, saameget mere, som disse Skuespillere, efter Scheibes r) og J. E. Schlegels Beretning, alternerede med at spille fransk og dansk, og Skuespillerselskabet den Tid bestod saavel af Franske som Danske. At det ham tillagte Fag er det rigtige, sees af de holbergske Stykkers Personliste, hvori vi have fundet ham, for Antonius i Kandestøberen, Sparenborg (Erast) Vægelsindede, Jean i Jean de France, Baron Nilus i Jeppe, og finde ham som Skyldenborg i ellevte Junii, Barselkonen i Barselstuen, Jøden i arabiske Pulver, Leander i Julestuen, og ligesaa i Maskeraden — paa hvilken sidste Rolle han selv efter en Anecdote, som i det følgende vil forekomme, synes at have sat megen Priis — Ogsaa findes han i den ulsøeske Prolog til Dronning Anna Sophies Geburtsdag 1728 at have spilt den danske Undersaat. Om Ulsøe, hvem J. H. Schlegel kalder en Acteur, der havde studeret, siger Schwartz blot, at han har spillet gamle Mænd, som er ustridig altfor indskrænket, da han findes at have spilt Herman v. Bremen, Apicius i Vægelsindede,

---

r) Scheibes Nachricht von dem Leben und den Schriften Holbergs, og J. E. Schl. W. 3 D. S. 253.

Jeronimus i Jean de France, Secretairen i Jeppe, Mester Gert Vestphaler, Hendrik i 11 Junii, Corfitz i Barselstuen, Oldfux i arabiske Pulver, Jeronimus i Julestuen og i Maskeraden, samt Hendrik i hans nysanførte Geburtsdagsprolog, saa at han med Føie kan ansees som en Hovedacteur, og en Slags Proteus. I Worms Lexikon tredie Bind siges om ham: "at han, efter at have underkastet sig Examen juridicum, blev 1722 antaget iblandt de første kongelige Acteurer, som paa Kiøbenhavns Slot opførte de danske Skuespil, hvor han indlagde sig megen Yndest og Agtelse ved sin Habileté, især i den gamle Mands Rolle, var en ypperlig Sanger, en god Musikus og lykkelig Poet." Naar derpaa tilføies: "at han for igien at vinde sin Faders Venskab, forlod Skuepladsen efter fem Aar, og blev af Politimester Hans Himmerig antaget som Fiskal ved det mindre Politikammer i Kiøbenhavn, i hvilken Station han var 1729 "da stemmer dette ikke ganske med, hvad nys er anført, at han 1728 den 16 April til Dronning Anna Sophias Fødselsfest spilte i sin egen Prolog, og contrasterer temmelig med hans Tiltale deri til Thalia og Melpomene:

Saa er da Borgen stilt, thi følger mig tilhove;
Jeg venter, at I mig nu holder Tro og Love.
Iil, ædle Søsterpar! at hielpe os istand,
At vi, hvis værdigt er, for Kongen spille kan.

i det mindste synes Søsterparret med god Føie at kunne have ladt ham høre, han havde svigtet dem, dersom han da var gaaet svanger med det Forehavende at forlade Scenen; rimeligere synes det derfor, at han først, da Kiøbenhavns Ildebrand faa Maaneder derpaa adsplittede det Hele, er tiltraad den nye Bane. At Hendrik Wegner var den første Tiener, og at dette Fag har faaet Hendriksnavnet fra ham, er noksom bekiændt; imidlertid sees dog ogsaa Ulsø at have spilt i dette Fag ved Siden af ham; thi at det ikke var formedelst Wegners Afgang, han spilte Hendrik i sin egen Prolog, kan vi see af Schwartzes Beretning, der nævner Wegner mellem de ved Skuepladsens Adsplittelse brødløse Skuespillere, som fierde Frederik hæderlig ansatte.

Schow, hvem Schwartz sætter for Pedanter, har vel spilt Peer Iversen — Petronius — i Vægelsindede, men ogsaa Antonius i Jean de France, Dommeren i Jeppe og Gert, Leander i arabiske Pulver, og Leonard i Maskeraden; hans Fag maa altsaa vel have været de saakaldte Hielperoller; det samme lader til at være Tilfældet med Ramel, som anføres for Tienere, og som synesat have taget Halds Plads; han findes saaledes i anden Udgave af Holb. Comedier for Christopher i Vægelsindede, Espen i Jean de France, men og for den rette Niels Christensen i 11 Junii og Polidor i arabiske Pulver.

Af noget større Betydenhed maa Lindorf vel have været, der ligeledes anføres for Tienere, men der synes i det Hele at have arvet Grams Plads. Han findes saaledes i anden Udgave for Jeppe, efterat Gram havde forladt Skuepladsen, han spilte Verten Jacob i ellevte Junii, der synes at have været hans første Rolle, Jeronimus i Barselstuen, og Andreas i arabiske Pulver, og kun den eneste egenlige Tiener Espen i Vægelsindede, der ved Halds Afgang formodentlig er blevet ledig.

En ikke ubetydelig Skuespiller synes den i det foregaaende omhandlede Høberg at have været, og findes foruden Arverne, hvilke Schwartz nævner, som hans Hovedfag, Verterne i Jeppe og Gert — i fem Acter — og Studenstrup at have været i hans Hænder. Schumacher maa have været en senere tilkommen, da han ingensteds nævnes i de ti ældste holbergske Stykker, men første Gang navnligen forekommer i Comediernes Liigbegiængelse, dog som en betydelig Skuespiller, der pukker paa, han har havt ligesaa store Roller som Henrik, og spillet Herrer; mærkeligt er det tillige, at han her kalder Hendrik en Grønskolding, hvorefter man snart skulde troe, at det ikke har været Hendrik Wegner, der har udført denne Rolle. Samme Stykke er ogsaa det første, hvori Hammer forekommer over Jorden, som virkelig Skuespiller, ligesom det er det eneste, hvor Montaigu findes

selv at have spillet med, men, som i Skilderiet meget rigtig erindres, paa fransk, og i en extemporert Scene, hvoraf den anden af Hammer som Jøde ligeledes extemporerte Halvdeel var høitydsk. Ogsaa beretter Schwartz, at Montaigu maatte lade sig Holbergs Stykker forklare paa fransk, for at kunne give Anviisning i dem; af hvilken Aarsag Holberg vel og i sin første latinske Epistel anfører til Berømmelse for sine Comedier, at de have alterneret med de bedste af Molieres, og det med ligesaa stor Succes, uagtet Skuespillerne vare heldigere i at udføre disse, hvor den herværende berømte franske Skuespiller Montaigu gav dem Anviisning, og instruerede dem — hvilket, han altsaa stiltiende synes at tilkiendegive, ikke, i det mindste i den Grad, fandt Sted med hans Stykker.

Endnu maa jeg, inden jeg forlader det daværende Skuespillerpersonale, anmærke, at i titomtalte ulsøeske Geburtsdagsprolog Mademoiselle Montaigu findes som Melpomene, medens hendes Moder — eller Stedmoder — staaer for Thalia. Uagtet det er det eneste Sted, hvor jeg har fundet hende nævnt, følger deraf dog ingenlunde, at det skulde have været hendes første Fremtrædelse, da det deels synes meget begribeligt, at en Melpomene i Rollebesætningen af Hovedpersonerne i de holbergske Comedier ikke lettelig kunde forekomme; det deels og synes rimeligt, at Racines

Andromache, og hvad andre Tragedier her kunne være forestilte, have krævet et andet, især qvindeligt, Personale, end det, vi fra hine Lystspil have lært at kiende.

Holberg slutter den titanførte Fortale til den ældste Udgave af sine Comedier med at berette, at han havde giort ti andre, som laae færdige, og nævner da, som disse ti: Barselstuen, ellevte Junii, Jacob von Tybo, den Stundesløse, Johannes Montanus eller Hans Berg. Don Ranudo di Colibrados, Ulysses von Ithacia, Uden Hoved og Hale, Hexeri eller blind Allarm, og Melampe, en Tragoedie. Af disse findes imidlertid i andet Bind af hans Comedier ikke uden de to første, og i tredie Jacob von Tybo, Ulysses, Melampe og uden Hoved og Hale; saa at Stundesløse, Johannes — Rasmus — Montanus, Ranudo, og Hexeri eller blind Allarm, synes giemte til bedre Tider, hvorimod arabiske Pulver, Julestuen, Maskeraden og Kildereisen have taget disses Sted; hvorhos ydermere er at mærke, at blandt de fem sidste Stykker, Holberg i sit første Brev af 21 Dec. 1727 siger, at være opførte med Bifald paa Skuepladsen, skiøndt ikke trykte, af de ovennævnte Stykker ikke forekommer uden den Stundesløse, men derimod fire nye, som han ikke i hin ældste Fortegnelse havde omtalt, nemlig Di-

drik Menschenschrek, Hendrik og Pernille, pantsatte Bondedreng og Pernilles korte Frøkenstand.

Mærkeligt nok er det, at i den hamborgske Correspondent under 12 Junii 1723 findes disse Ord: die Bande dänischer Comedianten haben von denen aufs neu verfertigten a ch t Comedien gestern eine vorgestellt. Antage vi da nu, at Holberg mellem de ti Comedier, han havde færdige, har af ikke uforklarlige Grunde tilbageholdt Rasmus Montanus, Don Ranudo, og Hexeri eller blind Allarm, maaskee af Tids-Aarsager, vi nu ikke kiænde, draget arabiske Pulver frem i andet Bind, og nu i tredie ladet Stundesløse staae tilbage for Kildereisen, hvis tiltrækkende Kraft, som et Tids- og Steds-Stykke han, fra ellevte Junii, Julestuen og Maskeraden kunne forudsee, ere vi udentvivl saa temmelig i Rigtighed med disse otte.

Det i den hamborgske Correspondent omtalte Stykke var den ellevte Junii, om hvilket Holberg i sin latinske Epistel siger, "da det første Gang blev spilt paa samme Dag, stimlede næsten hele Byen efter at see det. Det er et overmaade morsomt Stykke, men efter Publikums Smag. Thi undertiden nødes jeg til at fornægte min Natur og sætte den Mading paa Krogen, som jeg veed, de Folk løbe efter, der

Skal paa Parterrets Bænke
Opmærksomhed og Bifald Stykket skiænke."

Hidtil lader det til at have været, som Thalia i Comediernes Liigbegiængelse siger,

hvad de en gylden Tid kan kalde,
De frygted for at see der' Galleri nedfalde.

Men nu synes den første Ulykke at være indtruffen, da vi i hamborgske Correspondent under 6 Julii læse: "Den bekiændte Monsieur Capion †), der har ladet det nye Comediehuus opbygge, skiøndt med fremmede Penge, er i disse Dage sat ved Vingebenet for en paa 200 Daler udstædet Vexel." "Man undrer sig meget — tilføier Correspondenten, som overalt synes ikke at have havt noget godt Die til den hele Entreprise — at denne Mand ikke har kunnet hielpe sig for saa liden en Sum, i Betragtning af, at han alligevel med Comedierne og de Maskerader, han holder, fortiener store Penge".

Til Forklaring heraf og nyt Beviis paa, hvor let man forregner sig, naar man regner i en Andens Pung, vil det her være Stedet at anføre, at da Fattigvæsenet paa indgivet Klage af 18 Oct. 1722 havde faaet kongelig Resolution, at Capion og Medinteressent, hver Aften, naar nogen Comedie eller Tragedie spilles, havde af den ganske Summa, der maatte derved indkomme, førend

---

†) I Registeret staaer Comedianten (!) Mfr. Capion taget ved Hovedet for en udstædet Vexel.

nogen Deling foretoges, forud at erlægge og betale 10 Procent til de Fattige, under Fortabelse af deres Privilegium, indgik Interessenterne med en allerunderdanigst Memorial og klageligt Foredragende, i Henseende til den store Vidtløftighed, de med deres Creditorer endnu hensadde i, og de Bekostninger, de paa dette nye Værk havde maattet giort, og dagligen maatte giøre, saa at ikkun lidet blev tilovers for dem, og erholdt paa Grund deraf saadan Moderation, at de slap med at betale 6 Rdlr ugentlig til de Fattige for hver Uge, hvori der spiltes.

At imidlertid denne Capions Hæftelse har giort en Standsning i Forestillingerne, synes af titanførte hamborgske Correspondent, hvor det under 25 September hedder: "vore herværende danske Comedianter vil med det første — erster Tages — igien aabne deres Theater, og forestille mange deels ny forfærdigede, deels af fremmed Sprog translaterede Comedier".

Hvad der kan have været Aarsag til, at i Resten af dette Aar kun eet eneste nyt holbergsk Stykke — Barselstuen — kom paa Theatret, derom have vi ingen Underretning; derimod finde vi, at en ny Originalforfatter, Kammerraad Joachimus Richardus Pauli, samme Aar fremstod, og fik sin seendes Blinde, Comedie paa tree Acter, forestilt, og blev den ligeledes samme Aar paa Hier.

Chr. Paulis s) Forlag trykt hos Phœnixberg. Allerede J. H. Schlegel 1764 siger i Forerindringen til sin Broders Tanker om Theatret, især det danske, at denne Forfatters Stykker lidet læses; og ere de nu sande litterariske Sieldenheder; paa Theatret synes ikke flere af dem end dette ene at være kommet, der endog efter Theatrets Opstandelse under Frederik den Femte blev paa ny bragt paa Scenen, og ni Gange opført, sidste Gang den 12 Oct. 1768; ogsaa seer man af Holbergs Svar til Pauli i Anledning af den omstøbte politiske Kandestøber, at han selv kaldte det sit allerbedste Stykke. Om man nu end i Holbergs tilføiede Forsikring: "at dersom han vilde bruge Repressalier for Paulis Adfærd mod ham og hans Kandestøber, og examinere hans seendes Blinde til Giengield, skulde han forundre sig over, hvordan han var kommen paa de Tanker, at agere Comedieskriver", maa slaae lidt af, i Betragtning, at det er en fornærmet og fortørnet Medbeiler, der taler, vil man dog ikke, selv ved den flygtigste Giennemlæsning af det paulíske Stykke, kunde nægte, at om det end,

---

s) I den schwartziske Fortegnelse over dramatiske Arbeider, Lommebog for 1786, ere de tvende Paulier, Forfatteren og Forlæggeren forbyttede, og den sidste tillagt baade dette Stykke, og Julestuen og Masqeraden, men den omstøbte Kandestøber udeladt.

spilt med Liv, vel har fundet more et endnu ikke kræsent eller critisk Publikum, var det dog saare langt fra, enten at være en god Comedie, eller bære Vand mod det middelmaadigste af Holbergs Lystspil.

At det holbergske Lystspil, som i dette Efteraar kom paa Skuepladsen, hans Barselstue, ikke i sin Nyhed maa have været af de meest yndede Stykker, lader sig deels slutte af den Tone, hvori han i sit første latinske Brev omtaler det, deels af de mangfoldige Forandringer t), han med det har fundet sig beføiet at foretage. "Deri — siger han — vises paa en bidende og skiemtsom Maade, at de Uleiligheder, der følge med Barselfærdet, er værre end Fødselssmerterne selv. Der indføres en stor Mængde Fruentimmer, der jammerlig plage Barselkonen med besværlige og ubetimelige Lykønskninger. Og da dette Stykke er en Afbildning af Qvindekiønnets Sæder, blev ikke faa arrige over det. Men just derfor tage skiønsomme Dommere ikke i Betænkning at regne det blandt de gode Stykker". At desuagtet, og selv efter de høist heldige Forandringer, der i den senere Udgave med dette Stykke foretoges, mange have havt meget at udsætte derpaa, er paa ved-

t) Meget mærkeligt er, hvad han af 5 Scene i fierde Act har giemt til bedre Tid og Sted, om Udtydningen af hans Caracterer paa bestemte Personer.

kommende Steder oplyst og forklaret; midlertid er det mellem de holbergske Stykker, der snarere ere stegne end faldne i Yndest, endog efter at de Daarligheder, der drives Spøg med, for en stor Deel ere forsvundne, og det sikkert ikke uden dets kraftige Medvirkning; og kunde man næsten fristes af Holbergs ovenanførte Ord til at antage, at Folk have ophørt at være arrige derover i samme Forhold, som de ophørte at finde dem trufne deraf.

Det næste Stykke af Holberg, det arabiske Pulver, synes at være blevet optaget med Bifald, da ikke blot efter hans Udtryk i hans latinske Epistel intet derpaa blev dadlet, uden at det var saa kort — hvilket man, af lykkelige Skibbrud at slutte, paa flere holbergske Stykker synes at have havt at udsætte — men da han og ved at omtale den store Lykke, den næste Comedie, Julestuen, giorde, siger: "at det ikke optoges med mindre Bifald end arabiske Pulver." Hvis dette virkelig bogstaveligen er at forstaae, fristes man til at antage, at der i Tidernes daværende Tegn, maaskee i en Idee-association med Guldmageren Dippel, der da var i frisk Minde, maa have været noget, der gav det Stykke en Anbefaling, det siden har savnet.

Samme Tid havde Kammerr. Pauli i største Hast sammenskrevet et Lystspil i tree Acter, kaldet Julestuen og Maskeraden, "ingenlunde i den Tanke, at det nogentid skulde tryk-

kes, men for at føie de danske Acteurers Begiæring, som ved dets Titel ventede at sammenlokke en anseelig Forsamling. Det blev forsømt at spilles i den Tid, Julen varede, hvorpaa Autor fordrede det tilbage, og vilde heller, at det aldrig skulde komme for Lyset, end blive seet i Utide; han erholdt da endelig sin Begiæring, og tænkte at lade det forblive derved. Midlertid fremkom paa den danske Skueplads tvende Stykker af en anden Autor — Holberg — det ene om Julestuen, og det andet om Maskeraden, hvilket bragte Nogle, som vidste at Paulis Stykke længe før havde været fuldfærdiget, paa de Tanker, at Anledning til samme Stykker maatte være taget af hans, der handlede om begge Dele. Denne Mistanke syntes ham bedst at kunne betages, naar han lod dette Skuespil trykke og blive bekiændt, paa det man desbedre kunde overveie deres Forskiel, og vide at tillægge hine den Roes, som de fortiene. Saaledes kom han til at lade dette Stykke trykke."

Jeg afbryder her et Dieblik Udtoget af Forfatterens Fortale, for at søge at faae nogen chronologisk Urede i Rigtighed. Efter Titelbladet er dette Stykke sammenskrevet Aar 1724; men det hedder tillige, at det 1724 er trykt i Povel Joh. Phænixbergs Bogtrykkeri i Klosterstræde. Af det ovenanførte af Fortalen see vi, "at Forfatteren havde ventet, at det skulde blive opført om Ju-

len — det Aar, det var skrevet — og først, da dette var forsømt, fordrede det tilbage, hvilket han endelig erholdt; og da imidlertid to Stykker af samme Navne kom paa Skuepladsen, og nogle, som vidste, at dette Stykke længe før havde været fuldfærdiget, bragtes paa de Tanker, at Anledningen til dem maatte være taget af hans ene, kom han omsider til at lade det trykke."

Nu ere begge de holbergske Stykker, efter de tvende ældste Udgavers eenstemmige Vidnesbyrd, spilte, ja endog trykte 1724, hvilket var en reen Umulighed, hvis de først vare blevne til og komne frem, efter Julen samme Aar, i hvilken Paulis Stykke efter hans Fortælling var forsømt at spilles; endnu mindre kunde endnu bagefter s. A. alt det være foregaaet, som han i sin Fortale lader forefalde; vi maa altsaa berigtige det derhen, at dette Stykke blev Andre til Forlystelse, som det paa Titelbladet hedder, sammenskrevet 1723, for at gives den Juul; at dette blev af Skuespillerne forsømt, maaskee fordi de havde Haab om, eller i det mindste Lyst til at faae disse lokkende Titler frugtbarere benyttede af Holberg, at han dertil fandtes villig, og i hver Henseende opfyldte deres Forventning; og nu falder Alt det øvrige meget naturligt, det ene af det andet.

Om sine tvende Stykkers Held mælder Holberg selv, efter at have sagt: at Julestuen opto-

ges med ikke mindre Bifald end arabiske Pulver, "det er vel bare Fias, men saa lystigt at, da det første Gang blev opført, kunde man neppe faae Ørelyd, saaledes skoggerloe Tilskuerne; heller ikke kunde Skuespillerne selv bare dem for at lee, saa det var nærved at Stykket var reent gaaet istaa".

"Af samme Natur var det tiende, Maskeraden; det er uafgiort, om det meest behagede Almuen, som især løber efter Dienslyst, eller de Fornemme, der komme sammen for at giøre deres Øren tilgode; thi Indholdet er sødt og erotisk, men Dialogen krydret med satyrisk Salt. Det blev paa høiere Befaling gientaget tree Gange, hvilken Lykke ikke hidtil var blevet nogen af vore Comedier til Deel".

Det synes imidlertid, som Pauli, i Henseende til disse to Stykkers Bifald, har havt en anden Forklaring, der giør det tillige tvivlsomt, hvorvidt hans nys anførte Yttring, at han lod sit Stykke trykke, at de to holbergske kunne tillægges den Roes, de fortiene u), ogsaa er at for-

---

u) Antager man, at de danske Skuespillere, utilfreds med det Stykke, Pauli efter deres Begiering vil have forfattet, havde anmodet Holberg om at giøre dem andre under denne lokkende Titel, er det i det mindste ikke usandsynligt, at de, saameget mere, da de formodentlig kiændte, hvorledes han tænkte i saa Henseende, og kunde have

staae i saa bogstavelig eiegod en Betydning, som det ved første Diekast lader. "Da jeg nu — siger han nemlig fremdeles i Fortalen — har besluttet at

---

ymtet om, at det var godt om der ved samme Leilighed sagdes et godt Ord for en Forlystelse, der var Huset en saa vigtig Indtægt. Vi have allerede i det Foregaaende anført et Vidnesbyrd om denne Indtægt af den hamborgske Correspondent. Her er endnu et Par Steder, som tillige vise, at denne Forlystelse var under idelig Anfægtning. Saaledes hedder det under 11 Febr. 1723: "Man har vel Dag fra Dag talt om — offentlige — Maskerader; men man har taget i Betænkning at bevilge dem; de i Capions Huus have derimod stort Tilløb." Videre hedder det under 16 Decbr.: "De i Gaar for Maskeraden i Capions Huus indkomne Penge ere samtlig givne til de Fattige, og hvad i Morgen kommer ind af den danske Comedie, er ligeledes bestemt dertil, og skal det første have udgiort en temmelig betydelig Summa." Hvad man imidlertid især har søgt at fremstille, som det tillokkende ved disse Maskerader, og derved at lægge dem for Had, sees af et ældre Sted i samme Avis, hvor det hedder: "Comedier, Baller og Maskerader gives her to Gange om Ugen hos Capion, hvor hver Person med eller uden Maske maa erlægge 24 Skilling, og derfor skal opvartes med en galant Musik, Thee, Caffee, samt en maaskee profitabel Alabassette", og at dette udentvivl tilsidst ikke har forfeilet sin Virkning, sees af en Bekiændtgiørelse fra daværende Politiemester Justiceraad Rateken af 10 Febr. 1724,

lade saadant Skuespil trykke, maa jeg derved betinge mig den Eftertanke hos Læserne, at til dette Stykke ikke udfordres vidtløftige Raisonnements over Maskeradens Nytte eller Misbrug, eftersom jeg alene har indført den, som en Præsentation til Skuespillets Ziirlighed; dernæst at de Julelege, som her i den anden Acts anden Scene ikkun ere

---

indført i de maanedlige extra Relationer, hvori han, efter at have bekiændtgiort H. M. Befaling: "at ingen publike (!) Maskerader maa holdes, undtagen naar en eller anden høi Minister, eller Persont af Distinction, vilde have private (!) Maskerader for dem selv", ender med et Forbud, imod saavel i Thee- som andre Skiænkehuse at holde Bank, under Straf for Verten og de i Banken antrufne Penges Confiscation"; hvorfor da ogsaa Hamb. Corresp., der, formodentlig paa sine Landsmænd Operisternes Vegne, synes at have havt ondt Oie til den hele Entreprise, og glædet sig, naar det gik ilde, ikke undlader at triumphere over, at de i Mons. Capions Comediehuus holdne Maskerader og Assembleer have taget en hastig Ende, da H. M. ved en allernaadigst Placat har ladet publicere, at de een for alle Gange skal være aldeles forbudne". Endnu bør jeg lægge til, at hvis Holberg paa eller uden Anmodning, for at afvende eller formilde dette Slag, har indført sit Forsvar for Maskeraden, er han dobbelt at beundre, da han istedenfor at indflikke det som et overflødigt Raisonnement, har faaet en uundværlig integrerende Deel af det Hele deraf, der som saadan stedse høres med ny Interesse.

anviste, umuligt kunne gjøre den Effekt hos Læserne, hvilken de skulde have gjort, dersom de vare blevne forestillet paa den dertil udkaarne Maade, udpyntede baade med Musik og anden Zirlighed, for at behage saavel Øiet som Øret tillige".

En chronologisk Omstændighed, som i Tvistighederne mellem Holberg og Pauli vilde ikke være uinteressant at vide, var, hvilket af de tvende i 1724 udkomne paulis ke Stykker, enten Julestuen og Maskeraden, eller den omstøbte politiske Kandestøber er ældst. Vel ville vi ikke sige, at Holberg i nogen Maade var traad Pauli for nær, dersom han, efter eller uden Skuespillernes Anmodning, i Anledning af det af Skuespillerne forsømte paulis ke Stykke, havde gjort tvende Lystspil, hvoraf intet med hans havde den ringeste Tøddel tilfælles uden den halve Titel. Er derimod Omstøbningen af den politiske Kandestøber, med tilhørende Fortale, enten ældre end Paulis Julestuen og Maskeraden, eller endog blot ældre end de tvende holbergske Stykker, da kan man ikke Andet, end finde det dobbelt baade billigt og naturligt, at Pauli saa eftertrykkelig maatte smage det Riis, han selv til sig havde bundet. Vel begynder han nemlig Omstøbningens Fortale med at takke Hans Michelsen, som den første, der havde lagt Vind

paa at skrive Comedier af ny i vort Modersmaal, og derved brudt Isen for Andre, og deriblandt for Omstøberen selv, der uden hans Exempel aldrig havde understaaet sig at lægge Haand paa saadant Arbeide"; men tilføier: "at da det var at ønske, at de begge confererede om deres Arbeider, inden disse kom for Lyset, at de, uagtet de aldrig opnaaede en Molieres og Andres Fuldkommenhed, dog ved oprigtigen at corrigere hinandens Feil i det mindste kunde efterligne deres store Forgiængere, og det dog aldrig var kommet til nogen Conference mellem dem, muligt fordi deres Methode syntes saa different, at den ikke syntes at kunne reconcilieres, havde han forandret denne under Hans Michelsens Navn udkomne Comedie, indladende derved under den hele Verdens Paaskiøn, om han havde Ret eller Uret i sin Mening, at dersom deres nye Stykker skulde have nogen ret Klem, de da fik at være to eller flere om at forfærdige eller udpolere dem."

Om nu endog aldrig Pauli havde sluttet denne Fortale med det i det mindste ikke høflige Tillæg: "at han med saa megen mere Dristighed havde sat dette i Værk, da han ikke allene ansaae Hans Michelsen for en forstandig Mand, der ikke holdt enten sig eller sit Arbeide for infallibel, men og havde giort den Regning, at Hans Michelsen medrette ligesaalidet kunde fortryde paa, Pauli havde

forandret hans Skrift, som en Kandestøber bekymrede sig over, at en anden omstøbte hans Arbeide i en anden Form, naar det var forslidt eller af Moden" — hvilke sidste Ord man af Holbergs Svar kan see x), han, og det ikke uden

---

x) Holbergs Ord ere disse: "Monsieur har nylig, dreven af samme Passion — som Kandestøberens — taget sig for at omstøbe, efter sin Façon, Comedier, som her i nogle Aar ere spillede med stor Applausu, og conseqventer hiertelig at belee sine Landsmænd, der have fundet saa stor Smag i de samme, læggende mig til Last, at jeg ikke har spurgt ham og andre habile Mænd tilraads, førend jeg lod saadant komme for Folks Øine, ja formenende, at hvis det var skeet, det da havde kunnet blevet til noget, og vore Originaler, om ikke opnaaet, saa dog nogenlunde efterlignet andre brave Mænds Skrifter. Herpaa, min kiære Monsieur! for at bevise, at Jeres Erindringer ere vel grundede, og at I har Ret og Føie at tale med saadan Myndighed og Haanhed om mit Arbeide, og at moqvere Jer ikke alene over tvende Rigers, men endogsaa omliggende Stæders slette Smag, har I taget Jer for at giøre Prøve, først paa at omstøbe denne Kandestøberhistorie, som Jer Nidkiærhed har behaget at ligne med en gammel ubrugelig Kande, som af Eder og andre deslige habile Mænd bør kastes i en Form for at giøre noget Nyt og Allamodisk deraf. Jeg nægter ikke, at jeg jo undsatte (?) mig over saadan Fortale, og tænkte ved mig selv: hvad er dog vi Mennesker? her har vi i et heelt Land giort Væsen af Ting, hvis Urimelighed en brav Mand

Føje, tog, som Officeren i Barselstuen kalder det, for en Compliment de boeuf — kunde man dog uden-tvivl, endog blot efter det første ene, ikke have for-tænkt Holberg, naar han havde optaget den der af Pauli til ham henkastede Handske, og taget sig paa at vise ham, hvad Mand man skulde være, og hvorledes man skulde bære sig ad, naar man paa denne Maade vilde mestre en anden; li-gesom man paa den anden Side maae tilstaae, at dersom Holberg først har spilt Pauli det Puds, at giøre to gode Stykker, om ikke af, saa i An-ledning af, et slet eller maadeligt Stykke af hans, og derved lukke Skuepladsen for dette, er det be-gribeligt, at den fortrydelige Forfatter har følt sig fristet og beføiet til at tage sin Regres, som han bedst vidste, vilde, og kunde.

Spørgsmaalet, hvilket af disse, enten Kan-destøberens Tvillingpar, eller Julestuens og Ma-skeradens Trillinger, er ældst, er, med min-dre nogen ny Oplysning skulde opspores, ikke godt at afgiøre. Efter Holbergs i Noterne nys-anførte Svar, synes Gisningen vel at hælde til Julestuen og Maskeraden, og at Væddestriden maatte være gaaet først, da han der siger, at

---

nu kommer og lægger os for Øinene. Tvende splinternye Breve, som tiene til den politiske Kandestøbers Oplysning."

hans Comedier nogle Aar ere spillede med Applausu, hvilket altsaa ikke synes at kunne være skrevet før sidst i 1724, da det var paa tredie Aar siden, de først kom paa Skuepladsen; thi et ringere Tal synes Ordet nogle ikke vel at kunde betegne; hertil kommer endnu, at Holberg i samme Svar siger: at Autor til hin Critik var den samme, som er Autor til nogle andre her trykte Originaler, ligesom han og flere Steder taler om Autors Comedier, hvoriblandt han (Autor) selv holdt den seendes Blinde for det allerbedste; midlertid finde vi hos J. H. Schlegel ikke nævnede flere Stykker af Paulis, end det nysnævnte, samt Julestuen og Maskeraden, og den omstøbte Kandestøber, der alle tree siges at være trykte 1723 og 24; i Schwartzes Fortegnelse findes ikke uden de to første, heller ikke nævner Nyerups Litteraturlexikon os flere Skuespil af ham; det synes altsaa, som disse to Stykker maa være trykte, inden han omstøbte Kandestøberen, ligesom og Schlegel nævner denne Omstøbning sidst, hvilket imidlertid er af mindre Betydenhed, da der det Hele kun berøres løselig, ligesom i Forbigaaende.

Paa den anden Side synes det mærkeligt, at, dersom det med Maskeraden og Julestuen forefaldne var ældre, end Omstøbningen af Kandestøberen, hverken Pauli, til ydermere Grund for sin Fremfærd, skulde ladet et Ord falde om Tak for

sidst, eller Holberg i sit Svar berørt, hvad i denne Anledning unægtelig for ham ikke uden Føie om Paulis Fremstilling af Sagen maatte være at sige. Endnu maa jeg herved anmærke en særdeles Omstændighed, hvorpaa jeg traf, ved at eftersee det for mig liggende Exemplar af den omstøbte Kandestøber, om jeg, da Titelbladet fattes, maaskee ved Slutningen kunde finde nogen Oplysning, naar det var udkommet; at nemlig, isteden for de sædvanlige Bogtrykkerstokke, som i Paulis øvrige Arbeider findes, her sees en Satyr, der holder to Speile, hvori en Carricatur, samt en, som det lader, ikke latterlig Person, see sig, hver i sit, med Overskrift: nosce te ipsum. Om end Læseren skulde være villig til at tage dette for en ganske uskyldig og til enhver Comedie passelig Bogtrykkerstok, vilde det dog være at vædde paa, at Holberg just ved et Stykke, der ligesom foreholdt ham et Speil, hvori han kunde see sig, for at kiænde, hvad han var, ikke har været villig til at tage den i den bedste Mening, og han vel tør have anseet den snarere for Forfatterens, end Bogtrykkerens Paafund.

"I de Tider, siger J. H. Schlegel, opførte man ogsaa mange Oversættelser af Tragoedier og Lystspil, især af det Franske. Racines Andromache, Molieres Tartuffe, Amphitrio, Etourdi og Depit amoureux henhøre deriblandt." De tree

sidstnævnte Stykker, tilligemed Fruentimmerets Skole, alle fem trykte hos Phænixberg, og paa H. C. Paulis Forlag i Aarene 1723 og 24, har jeg for mig, og ere de efter den titanførte schwartziske Fortegnelse samtlige oversatte af Sechmann, siden Justitiarius, der ligeledes findes nævnt som Oversætter af Tartuffe, Forliebtes Galenskaber, Dobleren y), Menechmus og Mændenes Skole.

Schlegels Oversættelsesliste kunne vi af det Foregaaende forøge med Gnieren, adelige Borger, tvungne Giftermaal og Æsop ved Hoffet, til hvilke alle vi ingen Oversætter kiænde, samt uden-tvivl med Don Juan og indbildte Syge, hvilke vi samtlig finde omtalte med Betydning, og sikkerlig ikke uden Hensigt, i følgende Sted af Holbergs Fortale til hans Comediers ældste Udgave: "En Comedieskriver maa beflitte sig paa, at de Stykker, han forestiller, ere naturlige og uden Affectation, saa at Tilskuerne skal kunne bilde sig ind, at det er Alvor. Derfor var det at ønske, at i alle Comedier Scenen var udi det Land, hvor de forestilles —— Fornuften viser ogsaa, at det

---

y) Om Dobleren hedder det i nysanførte Fortegnelse, at kun de tree første Acter vare oversatte af ham; i den alsiske Haandbog staaer han imidlertid som Oversætter af det Hele; ogsaa sees af Wielands lærde Tid. 5 Julii 1725, at dette Stykke alt da til det danske Theaters Brug er udkommet.

maa skurre i delicate Øren, at høre en spansk Historie forestillet paa Dansk, hvorfor den spanske Bonde, der kommer og taler siællandsk udi Festin de Pierre, behager mig ikke nær saameget, som Jeppe paa Bierget, og er derfor ingen Tvivl paa, at, dersom de, der oversætte Molieres Comedier, vilde med Scenen forandre Navnene, og giøre ikke alene Ordene, men hele Comedien dansk, det jo havde langt bedre Virkning; og naar hele Comedien skal være dansk, saa maa ikke alene Scenen og Navnene, men Caractererne være danske; og er derfor adskillige fremmede Comedier aldeles ikke beqvemme for vor Skueplads. Tartuf hos Moliere kan aldrig blive dansk, thi Hovedpersonen er en Directeur de Conscience, som under Helligheds Skin bemægter sig Herredommet i et Huus, hvilke Slags Folk voxe alene i de romancatholske Lande. Alle Doctorcomedier ere ogsaa urimelige her i Landet, hvor den medicinske Nation er et fornemme Folk, der aldeles ikke er befænget med de Lyder, som findes hos de smaa omløbende Medici paa andre Stæder. Iligemaade passer de meget romanske forliebte Skuespil meget lidet her paa Stedet, og haver ikke den Grace her, som i Engelland eller andre Riger, hvor Folk hænger sig af Kiærlighed; thi det er ganske ikke fornødent, som Nogle fingere, at enhver Comedie skal endes med Ægteskab; thi naar

en Comedieskriver ikkun forestiller en Lyde med sin rette Farve, saaledes, at den underviser og forlyster tillige, har han iagttaget Alt, hvad han bør iagttage. Saaledes havde Æsopus kunnet passere for et meget smukt Stykke, omendskiøndt den poetiske Brudevielse udi Enden var bleven udeladt."

Hvad denne Comedie Æsopus angaaer, da finder jeg, ved at sammenligne de i den paa det danske Theater reciterede Fabler, som i Wielands lærde Tidender anføres, at det er de samme, der findes i Reenbergs Værker, og at han altsaa er den fornemme Poet, der har forfærdiget Oversættelsen. Herom findes i hans Levnet af Luxdorph, forved hans poetiske Skrifter, følgende: "Med Skuespillet Æsopus, og de derudi indrykkede tolv Fabler, var han færdig sidst i Aaret 1706, da han sendte det til Fru Jægermesterinde Svane og Oberstlieutenant Gregers Friis, med en Slags Undskyldning, ifald Æsopus skulde under hans Hænder være bleven ligesaa vanskabt i sin Tale, som han var i sin Person, efterdi Reenberg var kun Oversætters Oversætter, da han aldrig havde seet Originalen z), som efter Beretning var skreven paa Fransk, men ham alene af Gene-

z) Baade denne og Æsop ved Hoffet bleve efter Theatrets Fornyelse oversatte af Skuespilleren Reersløv, og opførte, det ene tree, det andet to Gange.

rallieutenant Johan Rantzau til at fordanske var leveret en engelsk Oversættelse, som tillige skulde være forbedret. Begge Dele har deres Rigtighed. Boursault er den første Forfatter, der har udgivet det under Navn af Esope a la Ville, og endskiøndt den engelske ei har været at faae til Eftersyn, kan man dog slutte sig til Forbedringen af de fire sidste Fabler, der ikke findes i Hovedsproget."

Denne Æsopus, som Luxdorph siger sig, ikke at have kunnet faae til Eftersyn, er ustridig J. Vanbrughs, der udkom 1698, men anden Deel ikke før i den tredie Udgave i Duodez 1720. Stykket er taget af en Comedie af Boursaults skrevet omtrent sex Aar før, men en Deel af fierde og hele femte Act ere fuldkommen originale, hedder det i det kostelige engelske Theaterlexicon the Companion to the Playhouse.

Hvorledes det er at forstaae, at de Fabler, der i de l. Tid. anføres at findes i anden Part af Æsopus, kunne 1706 være oversatte af Reenberg, naar først denne anden Part er udkommet 1720, maa vi lade staae derhen; rimeligviis maa han have tilføiet disse siden; hvad derimod den poetiske Brudevielse angaaer, da findes denne ikke hos Reenberg, ligesaalidet som i Boursault, og har jeg været fristet til at antage, at Holberg derved maaskee har forstaaet følgende, heller ikke hos Reen-

berg aftrykte, og altsaa formodentlig af en fremmed Haand — mulig Ulsøes — tilsatte Scene, der i de lærde Tidender anføres med følgende Forerindring: "Til Slutning, siden de i Æsopo forefundne Fabler herved ere sluttede, anføres følgende Samtale imellem en ung og gammel Frier, samt den Jomfru, til hvilken de frier, som er i samme Stykke.

Den gamle Mand.

Hvi saa kold, og hvi saa stille?
Hvad mig feil' i Aar og Ild,
Har jeg udi Lyst og Vill'e.
Kom, min Dukke! kom, vær mild!

Pigen.

Kun for Dig at slægte paa,
Kold er Du, jeg ligesaa.

Den Gamle.

Aar allene Blodet stævner,
Favner Du mig i Dit Bryst,
Ingen Iis Du i mig levner,
Men er Ild og idel Lyst.

Pigen.

Piger, saasom Flint alene,
Brænder ei, men Flint og Staal
Sankes skal, af bare Stene
Tændes aldrig Brand og Baal.

Den Gamle.

Hvis jeg af Dig elsket bliver,
Skal Du finde mig en Mand,
Haard som Staal, som Flinten giver
Gnister, der ei brænde kan.

Den Unge
(som snapper Pigen bort).

Hvad er det for daarlig Tale,
Sukke, naar man intet kan?
Her er Kraft, der kan husvale,
Og udlæske Elskovsbrand.
Gamle Alder, gak tilside,
Frosne Vinter, gak din Vei!
Ungdoms Aar kan bedre vide,
At forandre Pigens Nei.
Til min' Arme, søde Lille!
Pigen, naar hun naaer sit Maal,
Er hun ikke kold og stille;
Er hun Flint, da er jeg Staal.

Vist nok kan med Føie benægtes, at det er en Brudevielse, ligesom jeg heller ikke veed, hvorvidt det har sluttet Stykket, eller tør afgiøre, hvorvidt det var skikket til at slutte det; i alle Tilfælde har man her en ikke forkastelig Prøve paa den Tone og Smag, de Dages Poetæ minores hyldede.

Hvilket de romanske og forliebte Skuespil skulde have været, om hvilke Holberg anmærker, at de her ikke have den Grace, som i Engelland og andre Riger, hvor Folk hænger sig af Kiærlighed, har jeg ikke været istand til at finde ringeste Spor af; sammenholder jeg dette Sted med, hvad i den titanførte Holberg tillagte Prolog siges i samme

Anledning a), og næsten med samme Ord, fristes jeg til den Formodning, at det snarere er et ubeføiet Modekrav, Holberg har villet afvise, end et Offer til, hvad han ansaae for en Fordom, han har villet paatale.

Hvilken den Tragoedie er, hvortil Sganarel indbyder Cupido, kan udentvivl af det anførte

---

a) Ustridig er dette Sted sammenholdt med det nysanførte af Fortalen, mellem dem, som bevise, at enten maa Holberg sidstnævnte Sted være en aldeles ublu Plagiarius, eller han maa, ved at opløse Prologens Ord i Prosa, været sig bevidst, blot at have taget til sit eget:

Cupido.

Paa dette Skuespil jeg intet har at giøre;
Thi jeg min Elskov faaer lidt eller intet høre;
En ganske Vinter ei Cupido bliver nævnt,
Og naar En elsker, da han elsker kun saa jævnt.
Nei, vil man, Skuespil Cupido skal behage,
Da maa der høres i hvert Stykke Elskovsklage,
Da maa en Ungersvend udøse Suk for Sø,
For Skov, for Bierg, for Træ, ja udaf Elskov døe.
Thi udi Skuespil er Siælen Pastorale;
Ei andet høres her, end mavert tørt Morale;
Jeg her mit Herredom at gaae tilgrunde seer,
Thi end ved Giftermaal ei sluttes Stykket meer.

Sganarell.

Saaledes Skuespil blev øvet fordum Dage,
Da Giække pleiede sig Livet at fratage;
Nu Folk kun Ægteskab af Interesse giør,
Om Elskov derfor vi kun lidet mælde tør.
Desuden vi Acteurs er næsten alle Jyder
Af stor Koldsindighed. Ad Aare dog vi byder
Maaskee Cupido selv til en Tragoedie
Paa et og andet Mord, som han kan faae at see.

Nytaarsprologus 1723.

Sted af Schlegel sees; og finder man ligeledes i de wielandske Tidender for 1724 den 23 Nov., efter en Anmældelse af Grev Gyllenborgs 1723 udkomne rimfri svenske Oversættelse af dette raciniske Sørgespil, under Titel af et ømt Moderhierte, som det synes, efter Philips engelske Bearbeidelse, følgende Anmærkning: "Til at zire det danske Theatrum er og samme Tragoedie efter det Franske bleven oversat, som, man ei vil tvivle paa, naar den kommer for Lyset, jo vil reussere." Den danske Oversætter nævnes ikke, og tilstaaer jeg, at jeg mellem samtlige daværende danske Poeter ikke er istand til at udgrunde nogen, hvem man kunde tiltroe at være kommen taalelig fra at oversætte den elegante Racine. Heller ikke troer jeg, at Oversættelsen nogensinde er trykt — som udentvivl er det, hvad de l. Tid. egenlig forstaae ved at komme for Lyset — i det mindste finder jeg hverken i Tidenderne noget derom, heller ikke Stykket anført i den schwartz-wandalske Fortegnelse paa dramatiske Oldsager. Om det skulde være den, hvorom i Hamb. Corresp. 1726 under Kiøbenhavn den fiortende December fortælles: "at vore danske Acteurer forrige Uge har repræsenteret en fransk Tragoedie i den franske Ambassadeurs Nærværelse, og saaledes udmærket sig derved, at de erhvervede sig denne Herres Approbation"; eller om den her omtalte, som synes muligt, er forestilt paa selve

Fransk, da — som J. E. Schlegel i hans Tanker om Theatret, især det danske, siger — man havde Comedianter, der spillede deres Roller godt baade paa Dansk og Fransk, lader sig nu neppe oplyse.

Efter J. H. Schlegels ovenanførte Ord synes det, som der var oversat og opført flere Tragedier af det Franske. Hvilke i saa Fald disse have været, vides ikke. Vel har titomtalte Cancellieraad Wieland selv udarbeidet til det danske Theatri Brug en Tragedie paa alexandrinske Vers, som og er trykt paa 8 Ark in Quarto, under den Titel: Achilles og Polixena, og findes anmældt i hans lærde Tidender 1725 No. 16, men med de Ord: "at den over en mellemkommende Hinder ei endnu var forestillet", og har jeg ingensteds fundet Spor af, at den siden har opnaaet denne Ære. "Fundamentet til dette Stykke — hedder det i de lærde Tid. — er tagen af den Tragedie en Musique Achille & Polixene b), hvorudover den og, foruden hvad paa Versene er at sige, har sine Feil mod Tragediereglerne, dog ei saaledes, at det kan hindre Forestillingen, saasom den beroer paa de tvende Repræsentationer af Junone og Venere.

---

b) Dette Stykke — siger Dict. Port. des Theatres — er den 21 Opera, l'Academie R. d. M. gav, og den første, der blev givet efter Lullys Død 1687. Poemet er af Campistron.

Autor har dog ei overalt fulgt det Franske, men taget sig den Frihed at vige derfra, som særdeles, naar man vil conferere Hovedrollerne Briseis og Polyxena, er at see; hvortil tildeels kan have været Aarsagen, at Oversætteren saavidt muligt har vildet beholde de i det Franske værende Penseer, deels og den Fornødenhed, som har været til at giøre Tragedien det længste muligt (?), da man for Musiqvens Skyld har maattet gaae saameget forbi af det Franske, hvoraf til en Prøve kan tiene den gunstige Læser den sidste Scene".

Denne anføres nu paa Dansk og Fransk, og er Polyxenes Replik, som paa Fransk i frie Vers er omtrent halvanden Side, paa danske langtrækkende Alexandriner næsten fulde fire; saa at man ikke kan nægte, at det er giort det længste muligt, og vil jeg, vel ikke til Sammenligning med Originalen, men at man kan skiønne, hvad paa Versene er at sige, anføre Slutningen, hvori hun tiltaler den Piil, Achilles er dræbt af:

Blodgierrig Piil! hvoraf det ædle Blod nedflyder,
Til hvis Forsoning dig jeg nu mit Bryst frembyder,
Dig Skiæbnen i min Haand selv overgivet har,
Med Lyst jeg udaf dig min Død og Bane ta'r.
Du før forhadte, men nu kiære Instrumente,
Skynd dig, at du mig snart kan til min Brudgom hente,
Gid du saa villig kuns ind udi Brystet gaaer,
Som Hiertet inderlig sit Banesaar attraaer!

Det er nu med mig giort, bort Sorrig, Vee og Klage,
I skal med Eders Qval ei meer mit Hierte plage;
Min Død alt nærmer sig, det kun den ene var,
Der i Lyksalighed mig hidtil feilet har,
Hiertelskte Brudgom, og min dyre Prinds Achilles,
Din Polixene skal ei mere fra dig skilles,
Din Død har kost mig før saa mangen Hientaar,
Som nu Blodsdraaber af mit Bryst for dig udgaaer.
At leve sammen her os ikke var forundet,
Min Siæl har efter din derfor saa seenlig stundet.
Kom, søde Brudgom! dig jeg mig opofret har,
Kom, Helas! det er klart; min Siæl til din henfar.

Noget haardt er det vel sagt, naar min Ven Nyerup i Digtek. Historie IV B. efter en lignende Prøve af 3 Acts 5 Scene yttrer: at det var lidet bevendt med Wielands Arbeid; men ustridig seer man, hvor langt baade Sproget og Versificationen da var fra den Punkt, at en heroisk Tragedie kunde lykkes derpaa.

At Holberg, naar han i sin 179de Epistel siger: "at Erfarenhed haver viist, at det danske Sprog er ligesaa beqvemt for Tragedier og heroiske Vers, som for Comedier og Musik, hvilket ikke kan siges om mange andre Sprog", neppe har havt Hensyn enten paa denne Achilles og Polyxena, eller paa Andromache, synes tydeligt af hans 453 Epistel, hvor han til Beviis paa, at ikke de tragiske Acteurers Udueligheds var Skyld i, at

ingen Sørgespil forestiltes, blot anfører den Succes, hvormed de tragiske Scener i Melampe ere blevne spillede; ligesom og det af J. E. Schlegel i hans Tanker til det danske Theaters Opkomst berørte Tvivlsmaal, en af hans danske Venner havde opkastet: om Sørgespil og kunde behage hans Nation, da den selv var saa tilbøielig til Sørgmodighed? synes at give tilkiænde, at de paa det ældste danske Theater givne Sørgespil ikke maa have været saa heldige, at man af disses Succes kunde giendrive den omtalte Tvivler.

Endnu synes, efter Holbergs eget Vidnesbyrd, hans Stykker saa temmelig at have vedligeholdt deres Bifald. Midlertid lader det, som der har, som man siger, været et om ved i Henseende til Jacob von Tybo, da han vel siger, at Tilskuerne ikke syntes ilde derom, uagtet det var i Oldtidens Smag, men dog tilføier, at det trængte til Filen, formedelst nogle lange Monologer, der vare morsommere at læse end see. At de gode Venner, der saa gierne, efter Wadskiærs Vidnesbyrd, ved et Glas Viin talte om: in Brabant, da wir im Feuer stunden, have havt adskilligt imod brabantske Jacob at erindre, synes Officeren i lykkelige Skibbrud tilstrækkelig at godtgiøre; ligesom det og bestyrkes af de i Hesperus (Julii 1817) eftertrykte saakaldte Hans Michelsens poetiske Efterretninger om Baron Holbergs Hændelser i Pluto-

nis Rige, hvor mellem dem, der anlagde Injurieproces for Plutos Domstol mod Holberg, den tredie var

en galloneret Herre,
Som vidste mesterlig sin Capriol at skiære,
Af Tydskbroderet Dansk man lettelig fornam,
Det Tybo Officeer var, som marschered an.
"Pots Slapprement!" saa tog han martialsk tilorde,
"Jeg har jo seet den Mand, som sig fordriste torde,
"Mig paa Theatret at opføre, som en Nar,
"End mere, som Cujon; ja freilich es ist wahr.
"En slig Dumdristighed jeg tager ei tiltakke",
Saa foer han vid're fort om stor Revanz at snakke,
Den han udi Regard af Stand sig ventede.

At ogsaa Tychonius og hans Venner have virket med at faae dette Stykke, om ikke lunknere imodtaget, saa dog Forfatteren ilde optaget, er ingen Tvivl undergivet.

Det egentlige Uveir i Anledning af dette her tilfældig eller forsætlig anbragte Navn, synes midlertid først senere at være udbrudt, efter det, som Justiceraad Werlauf, af Biskop Deichmanns haandskrevne Biographie ved hans Søn, den for sin Læsning og sin siden til offentligt Brug skiænkede Bogsamling bekiændte, Cancellieraad Deichmann, har meddeelt mig. Denne Forfatter, der saameget mere her maa staae tiltroende, da Tychonius var en ivrig Client af hans Fader, med hvem han, medens Deichmann endnu var Biskop i Viborg,

havde staaet i Forbindelse, og til hvem han blandt andet skrev en meget nidkiær Lykønskning c), da han fik Conferenceraads Rang, fortæller denne Begivenhed saaledes:

"Det er bekiændt, at C. L. Tychonius baade før, men fornemmelig efter Viborgs Ildebrand (1726) giorde Forslag til et Academies Oprettelse i Viborg. Da han ved ovenmældte Tid var selv i Kjøbenhavn, og vilde paadrive det af ham gjorte Forslag, saavelsom mere betræffende den afbrændte By, skal der have tildraget sig en Sag, som ikke faldt ud til nogen Fordeel for Tychonius, og som han ved sin egen Overilelse paadrog sig. Manden var munter og riig paa Indfald. Til hans Uheld forestilledes en Pedant i von Tybos Comedie, under Navn af Tychonius. De som vare ham noget skyldige, benyttede sig af Leiligheden, og hentydede det paa ham. Manden blev sat i Fyr og

---

c) Det begynder saaledes:

Gak bittre Nid! og kiøb en helvedspunden Tvinde,
Gak, hæng dig ikkun selv, du kan dog ei forvinde
Den Sorg, du fik i Dag; din' onde Øines Meed,
Hr. Biskop Deichmann med ny Ære er beklæd ——
Gak nu, og æd din Død i dine Harmegriller,
Gak nu, og spring i Flint; gak nu, og skriv Pasqviller.
Gak nu, tryk Verden fuld med de Aviser, at
Du ham i Miscredit til Hove havde sat.

At der kunde være de, der maatte troe sig en saadan Poet noget skyldige, som just ikke var Kiærlighed, er begribeligt.

Flamme, og troer selv at see sin Person i denne opdigtede Tychonio, og ikke Mester af sig selv gjør mere Bevægelse, og ved sin Nærværelse i Kjøbenhavn i en hæftig Tone gaaer op til den daværende Obersecretairer Moinichen, som fra Viborg af havde altid været en Ven og stor Patron af ham; men hvormeget denne Herre end fraraadte ham, derover at gjøre Opsigt, og at det var urimeligt, at Autor af Comedien mere havde tænkt paa ham, da han aldrig havde kjændt ham, kunde han dog ikke tilfredsstilles, da det var ham nok, at hans Navn var bleven brugt".

"Det hændte sig, da han en Dag paa Cancelliet i samme Heftighed vedbliver sit forrige, at just Holberg kommer ind; om Moinichen har havt Bud efter ham, kan forvist ikke siges; men han siger til Tychonius: Der er Manden, tal nu med ham selv. Han angriber strax den anden med megen Hæftighed. Holberg, uden at svare et Ord, lader ham tale ud; da han spørger Moinichen, om han havde ellers noget at befale, sigende, at han aldrig har vidst, at der var nogen levende Tychonius til, førend nu, tog Afskeed og gik".

"Ilde var det — føier Forfatteren nu til — at han faldt ud med en Mand, der havde saa god Leilighed til at hævne sig. Bedre, han havde efterfulgt Favorini Exempel, der ikke vilde forsvare sig mod den, der har Befaling over ti Legioner,

næsten ligesaa farligt, at have at bestille med den, som har Skuepladsen til sin Fægtebane. Tychonius blev derefter omstøbt til Stygotius, og i Anledning deraf den jydske Feide, der blev et haardt Stød for Tychonius, hvorved han blev mere udsat for Critiker, end forhen''.

Hvorvidt man af Deichmanns ovenanførte om Farligheden af at have at bestille med den, der har Skuepladsen til sin Fægtebane, vil — da den jydske Feide ikke kom Skuepladsen ved — finde nogen indirect Stadfæstelse for den af Professor Nyerup i Digtek. Hist. IV B. fremsatte Formodning, at dersom Holberg i sin Uskyldighed havde forgrebet sig paa hans Navn i Tybo, da havde han udentvivl havt ham — med flere — i Sigte i sin senere Rosiflengius, hvilken Hypothese jeg og har troet at kunne tiltræde og understøtte, maa staae derhen. At Tychonius ikke har rørt sig, før en Tid efter Stykket var kommet paa Scenen, sees udentvivl og deraf, at hans Navn først i Udgaven af 1731 er forandret, ligesom og den Omstændighed, at Moinichen var den Obersecretair, Tychonius klagede til, stadfæster, at det først 1726 maa være skeet, da hiin vel 1725 blev Obersecretair, men Holberg da var paa sin sidste Udenlandsreise; ligesom og den jydske Feide efter alle udvortes og indvortes Criteria er fra 1726, og de faa Exemplarer, som i Fortalen til Udgaven fra 1746 siges

uden Autors Villie og Videnskab at have været trykte, ikke usandsynligen kunne formodes, at have været bestemte til, at følge med de det Aar udkomme Forvandlinger, men af begribelige Betænkeligheder undertrykte.

Tillige synes det anførte Sted at give Lys i den Vilderede, hvori man hidtil har været i Henseende til "den Invectiv mod Holberg af en vis Mand, efterdi hans Navn af en Hændelse var indkommet i et Skuespil", der i nysnævnte Fortale nævnes som Anledningen til den jydske Feide. Denne Invective har man antaget for at maatte have været et Stridsskrift, og forgjæves søgt dette, saavel mellem de Skrifter, som af Tychonius ere komne for Lyset, som i Fortegnelserne over, hvad han skal have skrevet, og i den haandskrevne Samling af hans Vers og Indfald, eller, som han selv synes at have kaldt dem, poetiske Pjaltekram og Prøveklude eller Udkastninger af nogle danske Vers — der efter de Tiders Maade findes hyppig afskrevne d). Da der

d) I den Afskrift, jeg har af disse Samlinger, og som vor berømte Litterator Abrahamson fra sin Sotteseng sendte mig til Afskeedsgave, har jeg ikke fundet et eneste Holberg vedkommende Ord, uden de i Skriftet om Holberg (3 B. S. 157) anførte Linier af den saakaldte Epistel, hvorfor der til Hr. Geheimecabinetssecretair Peter Rams-

nu i ovenanførte Sted af Deichmanns Biographie ikke tales om noget saadant Skrift af Tychonius, men kun om mundtlige Klager og Invectiver, synes det at vise, at ikke noget saadant har været til, i det mindste ikke er udkommet i Trykken; ligesom det og er at mærke, at i den jydske Feide selv kun siges, at

Han Concepter til et Feidebrev udkaster;
Der som af Trojæ Hest af Hiernen flyder ned,
Alt hvad som i høilærd Rustkammer haver Sted;

men ikke at dette Feidebrev virkelig blev tilendebragt, end sige, udgik.

Dette synes end ydermere at bestyrkes derved, at Scheibe, der kan antages fra Holberg selv at have de Efterretninger, han meddeler forved anden Udgave af sin Peder Paars, blot siger: at Holberg ved den jydske Feide gjorde en Magister eller Skolemand e) i Viborg latterlig, der havde ind-

---

harts og høivelbaarne Frøken Johanne Jacobe Moinichen, deres Bryllup den 15 Febr. 1729, ingen Vers blev sendte af Provsten fra Viborg:

Poeten selv, Hr. Phœnixberg,
Jeg havde vildet dæmpe,
Han skulde blevet som en Dverg
Mod Og, den store Kiæmpe.
Peer Paars og saa Hans Michelsen,
Og Vestergadens Brygger,
For Verset skulde svundet hen
Som dunkle Natteskygger.

e) Denne Scheibes Feiltagelse, da Tychonius var

bildt sig, han var nævnet ved Navn og forestilt i et Lystspil af Holberg, og derfor søgte at bevæge Himmel og Jord mod Digteren; men uden at omtale noget Stridsskrift af ham i saa Henseende; og kan man altsaa udentvivl med god Føie opgive al videre Søgning om en saadan trykt Invective, som et Nonens.

At imidlertid Holberg, inden denne Sag med Tychonius, og alt fra sine tidligste Arbeider maa have havt lignende Fortrædeligheder, og taget sig dem nærmere, end de var værd, kan man allerede af den ældste Udgave af Barselstuen, tredie Act 5 Scene, see, hvor den ene Kone vil have den Mand, der skriver de danske Comedier, pryglet saa mør, som man prygler en tør Fisk, fordi han har været saa malicieux at gjøre en Comedie over hende, der blev spillet forleden Uge, og hedde Lucretia, hvilket just er hendes Navn, og hvorfor hun,

---

Præst og ikke Skolemand, reiser sig udentvivl af de tvende Linier i den jydske Feide:

En cimbrisk Helt skiult udi Levi Kiole,
Der blive vil et Lys paa Viborgs høie Skole,

der sigte til hans ovennævnte Bestræbelser, at faae et Universitet oprettet i Viborg, hvorom han og siden 1729 efter Kiøbenhavns Ildebrand udgav et formeligt Forslag, og hvor, man synes at have formodet eller maaskee vidst, han heller ikke havde agtet at sætte sit Lys under en Skiæppe.

hvis hun ingen anden Hævn kan faae, vil bande ham fastende hver Morgen."

At Jacob von Tybo maa have havt sine Anfægtninger, hvorfra og hvorover de ere komne, sees fremdeles tydelig af den Maade, hvorpaa Holberg gaaer over derfra til sit tolvte Stykke, Ulysses, hvorom han siger: "dette Stykke optoges med større Bifald. Det gaaer ud over de smagløse, vandede og halvhundredaarige Comedier, der tilforn opførtes her af omflakkende Comedianter. Det indbefatter et Tidsrum af 40 Aar med idelige Sceneforandringer. De Store føre et svulstigt og høitravende Sprog for at skille sig fra Mængden; Trompeter blæse, saa tit Generalen kommer paa Scenen; Personerne ere det ene Øieblik unge, det andet gamle og graae. Hertil komme idelige Anachronismer, barbariske Navne, og andet deslige, som Landstrygernes Comedier vrimle af. Alle disse Feil blotter Ulysses Tjener Chilian saa klygtig, at Mængden, der pleier at gabe ved moralske og critiske Stykker, morede sig ikke mindre ved dette end de Fornemme selv!"

Vel siger Holberg, "at denne Comedie var en Critique over de vanskabte halvhundrede Aars Comedier, som tilforn spilledes her af Landstrygere;" at disse Ord imidlertid ikke maa være at forstaae, som om de ikke da spilledes mere, og ikke af andre end Landstrygere, sees umiskjen-

deligt saavel af Stykkets Epilog f) som af hans Hexeri og blind Allarm, hvor han i fjerde Acts femte Scene har ladet den bekjendte von Qvoten navnligen besværge sig over dette Stykke, som en Raillerie over ham og hans Bande. Denne her — vi ville ikke undersøge, med hvad Ret — paa Theatret bragte von Qvoten, er udentvivl den samme S. Pauelsen v. Qvoten, der den 31 Januar 1716 fik kongelig Tilladelse, som Oculist, Steen- og Brukſnider, samt Tandtrækker, at maatte bruge og exercere sin Kunst her i Staden, og den Julius Hendrik von Qvoten, hvem vi under Frederik den Femte møde, som den nyopstandne danske Skuepladses Medbeiler, udentvivl en Søn af ham.

Dette tydske Theater, som var i Brolæggerstræde, var, allerede fra Begyndelsen af, Holberg, der, om han end ikke — som Bouterweck i sin Gesch. d. sch. Redekünste siger ham paa — just hadede al Tydsk, dog vel ikke uden Grund havde saare ringe Tanker om den daværende tydske poetiske og især

---

f) Her siger jo Ulysses med rene og tydelige Ord:

Om nogen tydsk Comedie
Her i Brolæggerstræde,
Man bedre mig kan lade see,
Vil jeg Johannes hedde;

overalt fortiener den hele Epilogus at efterlæses, som et speiltro Skilderi af de daværende tydske Comedier, saadanne, som vi overalt finde dem bestrevne.

dramatiske Literatur, en Torn i Øinene, saameget mere, som det især lokkede Tilskuere ved sælsomme Præsentationer, Machiner o. d. l., hvad Holberg satte en Ære i at forsmaae, som det sande Drama uværdigt.

Strax i den titanførte Nytaarsprologus indførtes Mars klagende, at udi disse Skuespil

Han intet seer,
Som Marti kan fornøie,
"Her giør man kun Comedier,
"For Øre, ei for Øie.
"Hos Andre man dog Stykker seer,
"Som mere har at sige,
"Nu Kiæmper, nu Beleiringer,
"Nu Jomfrurov og Krige;
"Nu En, der af Fortvivlelse
"Sig Livet vil fratage,
"Nu Folk omskabt til Steen, til Træ,
"I Luften gloend' Drage;
"Men her i disse Skuespil
"Man hør' kun Skiemt, Morale,
"Som intet andet tiener til,
"End dysse Folk i Dvale".

hvorpaa Sganarel for end større Tydeligheds Skyld svarer:

Hvis ene slige Skuespil
Kan Martis Hierte glæde,
Jeg gierne Vei ham vise vil
Hen i Brolæggerstræde.

Ogsaa i den adskillige Gange anførte 4 Act 5 Scene i Barselstuen, hvor Holberg oprindeligen havde henpakket adskilligt, som han siden henlagte til bedre Leilighed, omtales den tydske Comedie, da Mester Bonifacius anførte sine Svendes Raisonnement om de danske Comedier: "at Autorerne vare meget gode; men det danske Sprog skurrede dem saa i Ørene, tilmed var der intet for Øinene, som i de tydske Comedier, thi i dem har man adskillige smukke Fortoninger, Præsentationer af store Søer, gloende Drager, Krige, Beleiringer, saa der er altid noget for Pengene." "Ja jeg vil sige ham, Mester Bonifacius, svarer nu Barselkonen, de tydske Comedier befatte undertiden 40 eller 50 Aars Historie, saa man der kan see mange Folk blive gamle, reise til Indien, og komme igjen samme Aften; jeg veed min Tro ikke, hvorledes de endda kan sælge deres Comedier saa godt Kjøb"

Mester B. Har Hun nogen Tid været paa de tydske Comedier?

Barselk. Ja! jeg var der eengang forgangen Aar, men har ikke forvundet det endnu; een Ting behagede mig dog, det var, at een af Bænkene gik i Stykker, som Folk sad paa, hvilket gav Aarsag til Latter; hvis det ikke havde hændet, havde jeg ladet dem stævne anden Dag for mine to Mark."

Hvad der i nysomtalte Nytaarsepilog var lagt Mars i Munden, har Holberg, der udentvivl erfarede Rigtigheden af Capt. Sentrys Advarsel til den engelske Spectator, ikke at binde formeget an med Krigsstanden, i Prologen til uden Hoved og Hale indbragt i Scenen mellem Vulkanus og Sganarel; hvad han derimod i de senere Udgaver af Barselstuen eftergav de tydske Comedier, betalte han dem med Cølns Vægt i den ovennævnte Scene af Hexeri og blind Allarm, hvor Apelone læser von Qvoten hans Text, fordi han, som bebreidede de danske Skuespillere at føre brav Folk ind i deres Comedie, førte vor Herre selv ind i sine, som i Comedien om Adam og Eva, og af hellige Historier gjorde liderlige Skuespil; og lære vi ustridig deraf tillige at kjænde to andre Stykker af von Qvotens Repertoire, nemlig die Zauberey von Armida, og Doctor Faustus.

Det første af de her omtalte Æmner, Adam og Eva var, som vi blandt andet af J. F. Schützes hamb. Theat. Gesch. see, den Tid saare gangbart og yndet paa de tydske Skueladse, og blandt Andet i Hamborg, hvor den første Opera, som allerede 1678 blev opført under Titel af det skabte, faldne, og paa ny opreiste Menneske, var en alvorlig Behandling deraf; medens det i Fjællboderne og paa Marionettheaterne gaves med Hansvurst, hvilket endnu 1785 i October i det

saakaldte Skomagerherberg paa Gänsemarkt i Hamborg fandt Sted, hvor af et saakaldet Selskab tydske Skuespillere med franske Marionetter Adam og Eva fremstilledes dreiede af Træ med Hansvurst ved Siden, og Engelen bag. Ogsaa fortæller Forfatteren, at han erindrer sig at have seet en saadan Forestilling, hvor Adam og Eva og Slangen, der i liflige og lystige Krumninger omslyngede Frugttræet, og snakkede for vor Stammemoders Nysgjerrighed, lod dem see som Marionetter, berigede med en Person i Hansvurstdragt. Dette geistlige Gøglespil var overlæsset med Nonsens. Hansvurst drillede og narrede, Mængden til stor Fornøielse, vore første Forældre efter Syndefaldet; to Bjørne dandsede — efter Seddelens Forlydende — en Ballet, til omsider Engelen med sit Guldpapiirs Sværd sønderhug Knuden i Stykket". Da von Qvoten efter Apelones udtrykkelige Ord i nysanførte Scene havde Comedier og Marionetter, er det at formode, dette Stykke ligeledes hos ham er blevet opført som Marionetstykke, saameget mere som Schwartz udtrykkelig siger, at de qvotenske Skuespil fornemmelig opførtes ved Marionetter, skiøndt han tilføier, hvad ogsaa J. H. Schlegels Udtryk synes at stadfæste, at han ogsaa gav Skuespil med levende Personer.

Ogsaa Doctor Faust var paa den Tid et Hovedstykke paa alle deslige Skuepladse, og gav blandt andet den forhen omtalte stærke Mand, Herr von Eckenberg, omtrent i samme Periode, i Hamborg en Doctor Faust, "der — siger Schüzz — var et Mønster af Vanvid og Eventyrlighed, hvor blandt andet Doctoren i Helvedsqval blev knebet og piint med gloende Tænger, men Hansvurst, hans Tiener, for sit meget Drilleri, af en underjordisk Aand førtes op i Luften g), og levende reves i Stykker". Hvorvidt forresten von Quotens Dr. Faust h) maaskee har egnet sig til samme Vidnesbyrd, som de hos Schüzz omtalte hochfürstl. brandenb. bayreuth- und sulzbachische privil. hochdeutsche Comed. tilføiede Anmærkelsen af deres: diese Tragedie wird von uns, als es sonst von andern geschehen, so fürchterlich nicht vorgestellt, sondern es kann sie jedermann mit allem Plaisir ansehen, have vi ingen Efterretning om.

---

g) Man erindre sig, at von Qvoten taler om sin Armida, som et toutafait Stykke, hvor Alting bliver ageret i Luften.

h) Efter et i Juniimaaneds Hæftet af Prof. Zimmermanns dram. Blätter anført Brev fra en vis Hr. J. Carpani i Wien, synes det, som Dr. Faust & Comp. i nærværende Periode strider af al Magt for at komme i sin gamle Yndest og Anseelse paa Scenen igien.

"Foruden denne Skueplads — siger Schwartz — kom der af og til vandrende tydske Bander til Kiøbenhavn, som i Almindelighed spillede, saàlænge de opholdt sig i Staden, paa Skippernes Laugshuus; dog varede deres Ophold i Residentsen ikkun kort."

Som saadan have vi allerede nævnt den tilomtalte stærke Mand, og har han rimeligviis ikke været den eneste, der har fundet Kiøbenhavn ogsaa i den Tid et godt Sted for Landstrygere og Gøglere, helst fremmede. At der imidlertid heri maa være skeet nogen Standsning, synes af Holbergs Ord i hans første latinske Brev, hvor han omtaler Comediernes daværende Ophør (1727) uagtet adskillige ansaae dem baade som berømmelige og nyttige for den danske Nation. "Berømmelige — siger han — har de holdt dem, siden alle polerede Nationer deri ere enige; nyttige fordi de forestille et Speil paa Dyder og Laster, hvorom menige Mand, der tilforn ikke havde seet Andet end Omløbernes mavre Comedier, ingen Forestilling havde, og da desuden, saalænge den danske Skueplads stod ved Magt, de udenlandske Bander holdtes borte fra Danmarks Dørtærskel, der aarlig pleiede at snyde os for vore Penge, og i hvis Skuespil man, foruden den kostbare Tid, ogsaa tabte i Aand og Sæder".

Hermed synes at staae i Forbindelse, hvad der i Lykønskningsprologen til de kongelige Herskabers Hiemkomst fra Achen i Julii 1724 siges:

Nu vil vort Modersmaal til Landets Fader tale
Med underdanigst Tak, som vilde dog befale,
At, da det maatte ei for Indpas være fri,
Først skulde skaffes af al Spring og Gøgleri,
Og at vi kunne ret see Dannerkongens Hierte
Og Omhu for vort Sprog, det denne Ordre lærte;
Skiøndt Majestæten selv personlig borte var,
Hans høie Myndighed dog giorde Sagen klar.

Hvad i denne Anledning er forefaldet, maa jeg, da i Bussæus og Riegels intet derom tales, og i Frederik den IVdes Forordninger intet findes, overlade mine i den danske Lovhistorie og Archiverne mere bevandrede Venner at oplyse; men at der maa være foregaaet noget i denne Anledning i Kongens Fraværelse, og (formodentlig ved Groscanzlerens og Obersecretair Rostgaards Indflydelse) afgiort til Fordeel for den danske Skueplads, synes ovenstaaende Linier umodsigelig at godtgiøre.

Om sit trettende Stykke, Kildereisen, har Holberg fattet sig — som det i Efterskriften dertil i hans udvalgte Skrifter 3 B. S. 46 anmærkes — saare kort, da han derom blot siger, at deri drives Spot med dem, der, overtydede om den undergiørende Kraft ved en vis Kilde, der udvæl-

der i Nærheden af vor Hovedstad, paa en bestemt Tid om Aaret, nemlig St. Hans Aften, mylre skareviis derud. Denne Taushed kunde forekomme saameget synderligere, som dette Stykke i sin Nyhed synes at have giort megen Lykke, saa at den titanførte hamborgske Correspondent finder sig beføiet under 11te Julii 1724 fra Kiøbenhavn at mælde: "at vore danske Acteurer i disse Dage havde præsenteret en ny Comedie de Copenhague a la fontaine, eller om den om Sancthansdag sædvanlige Kildereise, der hos enhver havde faaet stor Approbation".

Andensteds er undersøgt, hvorvidt den her omhandlede Kilde i Nærheden af Hovedstaden skulde — som Wadskiær i Recensionen over Hendrik Lochstørs de Medicamentis Norvegiæ sufficientibus har paastaaet — kunne være Helenes Kilde ved Tidsvilde, da saavel Holbergs egne Ord om Stykket som i Stykket meget snarere vidne for Kirsten Piils, hvilken Hypothese og i Noten til No. 14 af J. E. Schlegels der Fremde udtrykkelig stadfæstes. Ligeledes er opkastet Tvivl, hvorvidt Holbergs ovenanførte Ord, at der drives Spot med den Overtro, der i denne Anledning havde fundet Sted, virkelig angive Stykkets Hovedæmne, saameget mere som denne Overtro egentlig slet ikke revses deri. Efter den ikke store Priis, Holberg selv synes at sætte paa dette Stykke, og som han og i sin 506 Epistel stiltiende indbefatter

mellem de af hans Skuespil, der ikke kunde sættes ved Siden af hans Caracteerstykker, da de kun våre lystige Historier, skiøndt de vare fulde af Critiqve og Morale, synes det at formodes, at det har været af de Stykker, han — som han i sit 447 Brev udtrykker sig — har været ombedet at skrive, da Acteurerne fra Julestuen, Maskeraden og ellevte Junii af Erfaring vidste, hvad Lykke slige Tids og Steds Stykker fra Holbergs Haand vare sikkre paa at giøre, især naar man passede den beleilige Tid, at lade dem første Gang komme frem i; hvilket man af ovenstaaende seer, at være her blevet iagttaget, da dette Stykke første Gang i selve Kildetiden og i Fruedagsugen er bleven opført.

At i saa Fald Skuespillerne, om de end ikke udtrykkelig skulde have anmodet Forfatteren derom, i det mindste gierne have seet, at han ved samme gode Leilighed saae ind til den tydske Opera, som han allerede i sit foregaaende Stykke, Ulysses von Ithacia, i Forbigaaende havde ladet sin Troianer hilse paa, lader sig saameget mindre kalde i Tvivl, som de udentvivl i de hamborgske Operister havde havt ubeqvemme Medbeilere, der især ved Hove vare — i det mindste hos den udanske Deel — i særdeles Yndest.

Forledet af et misforstaaet Sted hos Riegels om fierde Frederiks liden Kiærlighed for Musik,

og hans Ligegyldighed i at fremelske Smag for offentlige musikalske Forlystelser, samt af J. H. Schlegels og Schwartzes Taushed, har jeg i Skriftet om Holberg, i Anledning af dette Stykkes Udfald paa Operasygen, yttret, at der ikke paa den Tid havde været nogen Opera her i Byen, og villet finde et Beviis derfor i Stykket selv, hvor der bestandig kun tales om Operalæsning og Øvelser i at synge af Operaer, uden at tage Hensyn paa, at Trojaneren og Chilian i Ulysses udtrykkelig vidne om det modsatte. Af denne Vildfarelse bragtes jeg først, da jeg ved at giennemgaae de ældste Aargange af Hamborgs Correspondent, fandt, at den bekiændte hamborgske Operadirecteur og Componist Kayser, den berømte Sangerindes, Mad. Kaysers, Mand, allerede 1721 blev indkaldt, og, som i det foregaaende er berørt, synes at have været en Hovedaarsag til de franske Skuespilleres Aftakkelse, da Slotstheatret, som hidtil havde været brugt til fransk Comedie, nu udvidedes og indrømmedes til ham, og han derpaa beordredes, at gaae til Hamborg, at hente de endnu manglende Virtuoser hid, og med det første at præsentere de kongelige Herskaber en Opera; hvilket udentvivl ikke maa være faldet vanskeligt, da just paa den Tid den hamborgske Opera — efter Schützes Vidnesbyrd i hans foranførte hamburgische Theatergeschichte — var meget i For-

knyttelse, og Publikums Deeltagelse havde tabt sig. Ogsaa seer man kort derpaa Corr. anmælde, at Hr. Dir. Kaiser den 31 Jan. 1722 har forestilt de kongelige Herskaber den første complette Opera, som skal have fornøiet Allerhøistsamme overmaade meget; og berettes videre under 21 Febr., at ved Udgangen af denne Uge, og ved indtrædende Faste, næsten alle Forlystelser ophøre; men man forsikkrede, at Operaerne strax efter Paaskeferierne igien skulle spilles, da de høikongelige Herskaber deri havde viist stor Fornøielse". At dette ikke har været en sædvanlig Avisforsikkring, sees og under næstfølgende 18 April, hvor der mældes, at paa Dronning Anna Sophias høie Geburtsdag af Hr. Directeur Kaiser var præsenteret en ny Opera til ret særdeles Fornøielse for de kongelige Herskaber; og derpaa i den store Riddersal holdt offentligt Taffel, hvorved igien Madam Kaiser opvartede med en Vocalmusik."

Nu høres intet om dem før den 12 Januar 1723, da der mældes, at Hr. Directeur Kaiser har præsenteret de kongelige Herskaber en skjøn nye Opera; om dette skulde have været den Psyche, som Gottscheds nöthiger Vorrath siger, samme Aar at være udkommen i Kjøbenhavn, vides ikke — og mældes nu under 16 Januar, umiddelbar ovenpaa Beretningen om den danske Forestilling af den adelige Borger: at H. K. M. i

disse Dage havde viist de hamborgske Operisters Bande den Naade, at de ugenlig eengang paa det kongelige Theater paa Slottet maa opføre en Opera for Penge, hvorfor da og Directeuren for disse Operaer havde fra i Gaar gjort saadant bekjendt ved Trykken, og bestemt Priserne for Operaen."

Dog findes i disse Blade intet videre om dette Foretagende, skjøndt der endnu et Par Gange i Anledning af Sophie Magdalenes Frugtsommelighed tales om Operaer ved Hove; og synes det næsten, som de snart maa være vendte tilbage til Hamborg igien, saameget mere, som Operaen der under en nye Direction — hvoriblandt en holstecnsk Grev Ahlefeldt, Desmercieres, og den engelske Gesandt v. Vich — for en kort Tid var levet op paa ny; ogsaa seer man, at paa Kronprindsessens Geburtsdag samme Aar en ny Person, nemlig en Hr. Bernhardi kongelig Secretaire de la Musique, omtales, som den, der ved denne glædelige Fødselsfest ikke lidet har signaliseret sig, i det han har opført en expresse hertil componeret Musik. Om den er componeret af ham selv, siges imidlertid ikke, heller ikke har jeg oftere fundet ham nævnet.

Man vil ikke finde det upassende, da man hidtil om denne herværende tydske Opera aldeles ingen Underretning har havt, at her kortelig derom

meddeles noget, saaledes som den var i sit egentlige Hjem: "Reinhard Kaiser — siger titanførte Schüz — arbeidede længe og meget for det hamborgske Opera, hvis lønnede Componist han en Tidlang var. Rinaldo Cesare, som han ofte skrev sig paa italiensk, erhvervede sig megen Berømmelse ved sin ædle sangbare Skrivemaade. Den hamborgske Slagtetid — en Opera, der efter den berømte Tonekunster Matthesons Vidnesbyrd — vanærede Scene, Musik og Staden selv, og som den hamborgske Magistrat — saa over bærende end det theatralske Publikum havde været mod denne stærktbeklappede Operaes Uhøviskheder — ved Gjentagelsen maatte forbyde, og lade de alt opslagne Placater afrive af Raadstutienere — var den 107 af hans Kompositioner, og langtfra ikke den sidste. Mange Arbeider af denne, og af flere berømte Componister kunde bidraget til den hamborgske Operaes Fremme og sande Forbedring, havde de kunnet og turdet forene dem med de saakaldte Digtere til et ædlere Maal. Men man elskede og beundrede i tydske som i italienske Operaer just det, der var smagløst og hensigtsstridigt. En Opera fandt kun Bifald, naar Digtning og Composition var overlæsset med Eventyrligheder, Abespring og Excrescencer. Ogsaa Kaiser maatte tit, efter den herskende Smag og Versemagernes Forskrifter, anbringe larmende Musik,

Bravourarier og andet Sættekunstens Legetøi. Kun sjelden fandt Kaysers Talent iblandt Leilighed i en taalelig tænkt og rimet Arie, at indbringe følelsesfuld Musik og virke paa Hjertet, saalidet ogsaa denne Fortjeneste i Almindelighed dengang paaskjønnedes. En stor Feil ved de daværende Operaer var Overlæsning med Musik, der efter Beaumarchais rigtige Anmærkning i Fortalen til Tarare hører ogsaa til de nyeste Operaers Feil. Komponisten til en hamborgsk Opera maatte — og maa, naar han vil høste Roes i) — sørge for, at Sangere og Sangerinder fandt megen Leilighed at vise Publikum deres villige Hals og sunde Lunge. Herfra en Mængde Kunstlerier i Arier og Bravourarier, der forfeilede Musikkens Formaal, men derimod kildrede og døvede Tilhørernes Øren."

Om Mad. Kaiser hedder det sammesteds saaledes: "Mad. Kaiser var i Begyndelsen af det 18 Aarhundrede, og endnu i hendes Alderdom til Enden af den tydske Operaperiode, en yndet Sangerinde, ogsaa havde hun to artige Døttre, der, ligesom to Døttre af en Trompeter Scheller i Weisenfels, to Monjaer, en Rischmüller og en Schober, spillede qvindelige Hovedroller i de daværende Operaer. Hvorvidt de fortjente den

---

i) Ligesaa hos os! sagde Chilian i Ulysses.

Roes, og det Bifald, de vandt, lade vi være uafgjort. En Sangerindes, en Sangers Fortjeneste bestod den Tid fornemmelig i en gjennemtrængende skjøndt umelodisk Stemme, for at udskrige de tydske, plattydske, italienske og franske Arier og Bravourarier, der i tydske Operaer tit unaturlig var sammenblandede, efter Publikums Smag, og med villig Hals og sund Lunge, give Cadencerne fra sig. En Arie af simpel følelsefuld Melodie uden Fermater gjorde liden Lykke. Mechaniske Færdigheder seirede over Følelsens Udtryk. Saa var det dengang, og saa er det endnu i og udenfor Hamborg. Mængdens Smag er for Kunstlerier i Composition og Udførelse, saalænge Tydsken hælder til den italienske Musiksmag."

Jeg forbigaaer, hvad Forfatteren har sagt om andre daværende Operavirtuoser, da disse ikke med Vished vides at have udgjort en Deel af den i Kjøbenhavn spillende hamborgske Bande, og anfører blot, hvad han i Almindelighed siger til Slutning: "Om de fleste af den hamborgske Operas nævnte og unævnte, berømte og uberømte Virtuoser vide vi kun med Sikkerhed at angive dette, at de greb dem an med Liv og Sjæl, for at more, bedøve, overraske det hamborgske Operapublikum ved Overdrivelser i Sang og Spil"; og kan man da og udentvivl med Vished antage, at de ligeledes i Kjøbenhavn have ladet dem det være

magtpaaliggende, efter den da gjængse Theaterphrase: ein erlauchtes und hochgeneigtes Publikum zu erlustigen nicht faul zu seyn. Og synes det — endog den hamborgske Correspondents vel ikke saa ganske uvillige Vidnesbyrd uberegnet — ikke at kunne drages i Tvivl, at ogsaa disse Udlændinge have havt Anledning at istemme, hvad den sanddru P. A. Heiberg anfører som et Sandsagn af en af deres Eftermænd: "was man anderwärts mittelmässig nennt, das nennt man in Dännemark superb" — at sige, naar det er udenlansk; en Anmærkning, som vi fra Jean de France vide, Holb. ogsaa allerede havde gjort. At i øvrigt Schüzzes anførte Dom over de hamborgske Operister ikke maa have været for stræng, kan man ustridig see af det udtrykkelig til den hamborgske Operas varme Anbefaling skrevne fem og tyvende Stykke af den hamborgske Patriot, hvor desuagtet udtrykkelig siges: Mig tykkes, at den Sovesyge, hvori den største Deel af Tilskuerne falder ved de fleeste af vore Operaer, mere er Poeten, og næstefter ham Acteuren, at tilregne end nogen anden Aarsag;" og da dette Blad af Patrioten er dateret den 22 Junii 1724, kan den daværende hamborgiske Operisttruppe ikke have været meget forskiellig, og efter det, den danske Geheimeraad Benedict von Ahlefeld just i de Aar kostede paa

dette Skuespils Forbedring, i det mindste neppe synderlig forværret fra den, der var her.

Hvorledes Operapoeterne paa den Tid have været, derom anfører Schůzz et Vidnesbyrd af en af Professionen, og der ikke var den sletteste blandt de slette, König k), som jeg saa meget heller vil anføre, da det stemmer med det Begreb, de af Holberg i Kildereisen anførte Steder give os derom: "De sværmede — siger han i et ikke til Trykken bestemt Brev — om tusindsøde Lyst, og undersøde Elskov, og oversukkrede og overbalsamerede og overnektarede Alting saa glubsk, at fornuftige Folk, istedenfor at styrkes, maatte faae ondt deraf". Da det egentlig var et Hofskuespil, er det at formode, at, hvad den hamborgske Operas Stiftere i deres Ansøgninger og Forslag lovede det hamborgske Senat: at Alting i Operaen og Operahuset skulde gaae ærbart og ordentligt til, her noget bedre, end vi have seet, hisset Tilfældet at have været, er blevet overholdt; ligesom det og er at formode, at Nebukadnezar ikke her paa Scenen har været forvandlet til en Oxe, mellem en Mængde Qvæg brølet — paa Noder? — og ædt Græs, som den bekiændte Menantes paa det hamborgske Operatheater lod ham giøre; som da

k) Endnu i Midten af forrige Aarhundrede ikke uden Anseelse som Digter; Hofraad, Hofpoet og Ceremoniemester i Dresden.

vel de da gangbare musikalske Bibelfarcer overhovedet neppe kunde faae Indpas, hvor de ikke blot havde Anna Sophias sunde Forstand og rigtige Følelse, men og Modpartiets Bigotterie, til Modstandere, og maatte altsaa i Ydmyghed tye til v. Qvoten.

At det, uagtet den Yndest, Holbergs Stykker fandt, og den store Approbation, Kildereisen i Særdeleshed, efter hamborgske Correspondents Vidnesbyrd, fik af enhver, kun stod heel misligt med den danske Skueplads, sees tydelig af den omineuse Linie, hvormed den i Anledning af de K. K. H. H. Hiemkomst fra Achen, i Julii Maaned forfattede Gratulationsprolog slutter, da det hedder:

Dog haabe vi, at det — Modersmaalet — med Tiden bærer Frugt,
Saafremt Theatrum ei forinden bliver lukt.

Den rette Nøgle hertil giver Thalia os i sin Epilog efter Comediernes Liigbegiængelse, hvor hun siger:

Den tredje Vinter vi fremslæbed paa Credit,
Da Hunger Nogle drev til Jylland, Fyen, Norge,
Da truede Tujon ei Draabe Viin at borge,
Hos Kræmmer, Haandværksmand, hos Bager, Brygger, Kok,
En Streg ei mere var at faae paa Karvestok;

Vi trakte Vexler, men som ingen endosseredʼ,
De kommer med Protest igien uhonoreredʼ,
Bød Assignation paa ventet aarlig Løn;
Men Alt omsonst, her hialp ei Løfter meer, ei Bøn;
Paa stemplet, slet Papiir, vor Haand var lige god,
Nok, at en Hendrik og Pernille tegned stod.

Schwartz nævner, i sin historiske Efterretning om den danske Skueplads, som en Hovedaarsag til det nylig begyndte danske Skuespils Skiæbne, at savne Tilløb og Understøttelse, og saa at sige døe i Fødselen, den bespottelige Sygdom, de Danske og andre nordiske Nationer — fra Arilds Tid — have været besmittede af, den: at Intet duer, intet er godt, uden det er fransk, engelsk (i vore Dage maa man vel sige: tydsk, italiensk) kort fremmed. At det paa den Tid, nysomtalte Gratulationsprolog blev skrevet, maa have havt nogen saadan Anfægtning, sees af de ovenanførte Linier (S. 84) deri.

Antager man imidlertid endog, at det Indpas, Modersmaalet ikke maatte være frit for, var fra Brolæggerstrædets tydske Comedier, maa det dog anmærkes, at den danske Skueplads i det mindste ikke synes at have villet være bekjendt, den i denne Strid var den tabende; da Holberg tvertimod i sit Hexeri og blind Allarm lader sin Apelone sige: Hillemænd! hvor glad von Quoten seer ud; nu mener han — ved de danske Skuespilleres Undergang — at hans Comedier og Ma-

rionetter igjen komme paa Fod; ligesom og von Quoten vedgaaer, at han glæder sig over deres Fald; thi 1) kommer han i sin gamle Næring igjen, og 2) faaer han Hævn over dem, der saa skammelig have railleret mod ham og hans Bande".

At hiin Ulykkesspaadom ikke strax gik i Opfyldelse, men at Skuespillet blev ved at slæbe sig frem, om end paa Kredit, derpaa have vi blandt andet deri et Beviis, at i det mindste to nye holbergske Stykker efter den Tid ere givne, nemlig Melampe, og uden Hoved og Hale.

Om den første af disse siger han: det er utroligt, hvormeget dette Stykke behagede alle Tilskuerne, for den ualmindelige Opfindelses Skyld; thi da i saa latterligt Æmne Digteren stormer næsten i sophocleiske Toner, opvækker det paa eengang Latter og Graad. Det har i øvrigt et dobbelt Sigte: Det driver Giæk med svulstige Sørgespil, det driver ogsaa Spot med de Damer, der, som Digteren siger:

Gav gjerne Mandens Liv at frelse Skjødehunden.

Da der i tredie Tome af Holbergs Skuespil, ikke som i de foregaaende tvende findes anført, i hvad Aar Stykkerne ere givne, og jeg ingensteds ellers har truffet noget, enten om dette Stykke eller det næstfølgende, hvormed tredie Bind sluttes, kan jeg ikke bestemme, om de ere givne i 1724 eller

25; at de imidlertid ere forestilte inden hans Afreise i Junii 1725, synes hans Fortælling i hans latinske Epistel at godtgjøre. Et Øieblik var jeg vel i Fristelse til at lade mig forføre til at antage, at de ikke samtlige vare spilte, inden de udkom i Trykken, siden der stod paa Titelbladet, at de vare sammenskrevne for den danske Skueplads, som de og blot saaledes omtales i de wielandske lærde Tidender, hvor — mærkeligt nok — de tvende første Bind ikke ere nævnte; men ved at eftersee de tvende foregaaende Tomer i begge Udgaver, fandt jeg at disse havde selvsamme Titel, skjøndt notorisk de deri indeholdne Stykker alle vare spilte, inden de udkom i Trykken.

At Holbergs femtende Stykke, uden Hoved og Hale, ikke maa have været saa heldigt, sees noksom af den koldsindige Tone, hvori han efter at have opgivet dets Indhold, blot tilføier: "Men dette Stykke er moersommere at læse end at see". Skulde i øvrigt nogen fristes til at udlægge Apelones og v. Quotens ovenanførte Ord, som om dennes Comedier og Marionetter havde været standsede for de danske Comediers Skyld, siden han talte om, de skulde komme paa Fod igjen, og at han var sat ud af sin gamle Næring, siden han glæder sig til at komme i den igien, kan man blot vise hen til Prologen af dette Stykke, hvor Sganarel — som i det foregaaende er berørt —

raader Vulkanus, at det er bedst, han gaaer paa de tydske Comedier i Brolæggerstrædet, thi der kan han faae at see Beleiringer, Feldtslag, Gespenster og et halvhundrede Aars Comedie paa eengang; hvoraf altsaa tydelig sees, at de, da denne Comedie kom frem, have været i fuld Velgaaende, skjøndt de vel kan have tabt i deres Næring, uagtet de dog paa den anden Side igjen gjorde det danske Skuespil Afbræk.

Midlertid vedblev det alt mere og mere at tegne til, at Prologens Spaadom skulde gaae i Opfyldelse, i det Montaigu 1725 maatte fallere, og under 18 Junii fik et Protectorium paa tre Aar, som atter ved sit Udløb 1728 fornyedes paa andre tre. Ogsaa siges i hamborgske Corresp. under 4de December 1725: "De danske Comedier ere nu aldeles uddøde, ogsaa det Huus, som Capion til dette Brug havde ladet opbygge, solgt til et Garnisonsbryggeri, hvorpaa Kjøberen af H. M. har faaet allernaadigst Approbation".

Hvorvidt den hamborgske Correspondent i det mindste i den sidste Deel af sin Efterretning har viist sig, hvad Holberg kalder en Avistrykker, eller hvad Sammenhæng det med dette Kjøb og denne Husets Bestemmelse har havt eller faaet, vides ikke; men af et senere, den oftere i disse Annaler forekommende General Arnold tilstaaet

Privilegium, der i sin Tid vil blive omtalt, sees: "at han havde forstrakt Etienne Capion Penge paa samme Comediehuus, hvilket han for at udløse Krigshospitalet, som derudi havde første Prioritet, sig paa offentlig Auction havde ladet tilslaae, og i saavidt erhvervet bemeldte Etienne Capions havende Ret til ovenbemældte Huus, og derved følgende Privilegier". End videre læres af samme Privilegium, at de danske Acteurer i den kongelige Residentsstad Kjøbenhavn, ved et til Politimester Hans Himmerig under 14 Oct 1726 allernaadigst ergangent Reskript, allene vare blevne berettigede til at repræsentere Comedier paa det i bemældte Kjøbenhavn allernaadigst priviligerede Huus"; og at følgelig det forhen paa Montaigu lydende Privilegium, maa være overført paa den.

Uden at driste mig til at bestemme noget herom, maa jeg endvidere berøre, at det i nysnævnte Reskript til Politimesteren hedder, at de danske Acteurer ene vare berettigede at repræsentere Comedier i bemældte Huus, uden at der tilføies, i hvad Sprog disse Comedier skulde være. Da nu den første Efterretning, der i hamb. Correspondent om denne fornyede Entreprise findes, under 24 Dec. siger: "Vore danske Acteurer have forrige Uge i den franske Ambassadeurs Nærværelse repræsenteret en fransk Tragedie, og saaledes derved udmærket dem, at de erhvervede denne

Herres Approbation; "synes den Hypothese, at denne franske Tragedie er spilt paa fransk, da man veed, at i det mindste en Deel af Troppen, var begge Sprog mægtig, at faae Sandsynlighed.

At Skuespillerne istedenfor den ventede Løn, som det i Thalias ovenomtalte Slutningstale heel velbetænkelig hedder, nu have efter en ved mange Theatre, og blandt andet det parisiske, da brugelig Indretning faaet Part i Indtægterne, formodentlig i Forhold til antaget Tienesteværd og Tienestetid, synes af Tvistigheden i Liigbegiængelsens tredie Scene mellem Schumacher og Henrich (Wegner udentvivl), da Madem. Sophie Hiorth beretter, at den salig Comedie i sin sidste Willie har forordnet, at den overblevne Casse skulde gaae til lige Deling, hvorimod Hendrik paa Grund af de store Roller han har havt, vil nedlægge Protest. Ogsaa faaer denne Mening en Bestyrkelse ved det, J. E. Schlegel i sine 1746, da man tænkte paa at vække den danske Skueplads af sin Dvale, udarbeidede Tanker om Theatret, især det danske, siger: "Aarsagen, at endnu intet herværende Theater har været af Bestand, synes at være, at man tilforn har overladt Skuespillerne at arbeide for deres Gevinst eller Tab. Enten fordærves i saa Tilfælde Alting ved Misundelse, der let indsniger sig i et saadant Selskab, eller de fortære de fede Tiders Indtægter paa eengang,

og giøre Gield i de mavre. De maa altsaa staae under en vis Opsigt, og arbeide efter fastsatte Regler". Hvorvidt Forfatterens Synsmaade her er rigtig, er her ikke Spørgsmaalet, da Stedet kun anføres, som en historisk Fremstilling af, af hvad Aarsag man antog, Skuespillene ikke at have kunnet bestaae. Ogsaa synes det historiske af hans Fremstilling virkelig at sandes ved det, at denne Skuespillerentreprise efter faa Maaneder, den 25 Febr. 1727, maatte ophøre, da de til allersidste Slutning, som det paa Titelbladet hedder, opførte Comediernes Liigbegjængelse med Thalias Afskedstale; og at det ikke har været nogen hastig og brad Død, har Holberg i sit Efterspil ladet Skuespillerne underrette os om i tredie Scene, hvor Mad. Hiort kommer sortklædt ind:

Schumacher. Hvorfor gaaer I saa sort, Mademoiselle?

Madem Hjort. Aa! den lange Syge er dog den visse Død, de adskillige Anstød, som Comedien haver havt i denne Vinter, er endelig faldne ud til en Hverdagsfeber, hvoraf hun døde i Morges mellem ni og ti.

Henrik. O Himmel! er den gode Kone død? Jeg tænkte det nok; thi hun har seet saa forbandet ilde ud i denne Vinter.

Schumacher. Ja dette, at hun gispede saa tit, stod mig ikke an.

Endnu mere ligefrem siger Thalia det i Slutningen af sin Afskedstale, hvor hun efter den ovenanførte Opregnelse af deres forknyttede Forfatning, ender med:

I saadan Tilstand vi til denne Tid har levet,
Imellem Slutteri og Raadhuus har vi svævet;
Indtil Comedien sin Død og Helsot fik,
I Dag al Verdens Gang af Hverdagsfeber gik.

Ogsaa bestyrkes dette ved Forlæggerens J. J. Høpfners Forerindring, da han 1746 lod dette hidtil utrykte Efterspil trykke "Dette lidet Stykke — siger han — som er det sidste af Assessor Holbergs Skuespil, og som blev gjort, da Comedierne formedelst Mangel paa Næring udi det Aar 1727 ophørte, er mig for kort siden faldet i Hænde. Autor, for hvilken Stykket var bortkommet, men som kjendtes derved, har efter Begjæring tilladet mig at lade det trykke, saasom det intet andet indeholder, uden uskyldigt Skiemt, og alene har været forfattet for at vise Aarsagen til den danske Skueepladses Ophørelse. Stykket blev forestillet med Succes, den 25 Februar 1727".

Om den Ende, det danske Skuespil saaledes formelig syntes at tage, findes i den hamborgske Correspondent ikke et Ord, som den overalt i selve Aargangen 1727 saa godt som slet intet taler om Danmark, og det, naar det endelig engang skeer, i største Korthed allerbagest i Bladet, istedenfor

Efterretninger fra Kiøbenhavn i de ældre Aargange staae foran i hvert andet Nummer. Uden tvivl stod dette deels i Forbindelse med de uvenskabelige Aspecter paa den politiske Himmel, der paa den Tid mellem Frederik den Fierde og Hamborg fandt Sted, deels med en Strid, der paa samme Tid var mellem den hamb. Corresp. og den altonaiske Merkurius, som det Aar havde skiftet Titel, og taget det Navn, Correspondenten hidtil havde ført.

Om det var under denne Skuespillernes Entreprise de fem Holbergske Skuespil, der i følge den første latinske Epistel, skjøndt utrykte, var spilte med Bifald, kom paa Skuepladsen, eller om de allerede vare givne inden Standsningen 1725, lader sig ikke sige med Vished; heller ikke veed man med Vished, hvad der har bevæget ham til alt mere og mere at drage sig tilbage. Nogen Gisning synes man imidlertid at kunne giøre sig derom af det, han i titanførte Epistel under 31 Dec. 1727 skriver i Anledning af Skuespillenes Ophør.

Efter at have omtalt det Bifald hans Stykker have fundet, den Fordeel for Skuespillerne, de ere opførte med, og deres hyppige Gjentagelse, og erklæret, at de hverken havde Nyheden eller de Spillendes Kunst at takke derfor, siger han: Det fattedes ikke paa dem, der strax saae skievt til dette Held, og snart med hemmelige Miner, snart

med aabenbare Angreb gik løs derpaa, men alt-sammen forgiæves; thi mine Stykker staaer urok-kede indtil denne Dag, og ere i Yndest baade hos Høie og Lave".

"D. V. — bliver han ved — undrer Dem i Deres sidste Brev, hvorfor vore Skuespil alt ere ophørte; jeg undrer mig snarere, at de i de for-knyttede Omstændigheder endda har kunnet staae saalænge. De beklager Publikum; De beklager ogsaa mig. At det paa det Offentliges Vegne giør Dem ondt, at den danske Skueplads er gaaet tilgrunde, undrer mig ikke, da De elsker Danmark, og da det ugierne er seet af alle, der vare af sam-me patriotiske Sindelag, og der ansaae disse Skue-spil for at være Danmark baade til Gavn og Ære — — Jeg kan huske, da De for nogle Aar siden var hos os, med hvad Fornøielse De hørte en Tienestepige tale ganske forstandig om de men-neskelige Latterligheder, der afbildes i vore Co-medier; Lykkelig er den By, hvor Tienestepigerne philosophere! udbrød De da i Deres Glæde. Jeg vil ikke tale om den anden Fordeel, at ved disse Skuespil det danske Sprog kan poleres, der nu ved Skribenternes Skiødesløshed er temmelig for-virret. Jeg undres derfor ikke, at det giør Dem ondt for Publikum".

"Men paa hvad Grund det giør Dem ondt for mig, begriber jeg ikke, da jeg nu er ude af

alle de Uroligheder, den Avind, og det usigelige Arbeid, som jeg saalænge vort Theater stod, bestandig opfordredes til, paa min Helbreds og Formues Bekostning. Den Frugt har jeg høstet af mit Arbeide, medens en Forfatter i Frankrig eller Engelland ikke siælden af et eneste Stykke, der opføres med Bifald, faaer sine to, tree tusind Rigsdaler. De skulde derfor heller ønske mig til Lykke, at Arbeider nu ophøre, der paa eengang vare besværlige og bekostelige".

Om Holberg ikke af sine Arbeider for Skuepladsen skulde have havt oeconomiske Forventninger, om ikke Fordringer, der ikke ere blevne opfyldte, lader sig nu vanskelig afgiøre; vist nok synes det imidlertid af Ovenstaaende, at disse Arbeider i det mindste ikke bleve ham kiærere ved, at han maatte giøre dem *par Honneur*.

At imidlertid Comedien, uagtet sin høitidelige Jordefærd, kun var skindød, saae man næste Aar, da den paa ny viiste sig lyslevende. At den maa have havt mægtige Venner og Talsmænd, seer man af det, den hamborgske Correspondent under 24 Febr. 1728 siger desangaaende: "Da mange fornemme Cavalierer have anmodet Hr. Montaigu om, at oprette den danske Comedie igien, men der fattedes Midler dertil, da uden Tilskud Fortienesten ei var tilstrækkelig, har Hs. M. allernaadigst resolveret, at lade bemeldte Montaigu

aarlig udbetale 1500 Rdlr., for ret at sætte sig i Stand, og bestandig at kunne vedblive; hvorimod han skal være forpligtet paa allerhøieste Befaling at agere for de kongelige Herskaber paa Slottet"; og anfører bemældte Blad ydermere i sit Register denne Begivenhed med de Ord: "de danske Comedier oprettes igien". At ogsaa denne Gang Tingene have været vedbørlig forberedede, kan man see, da der under 17de April mældes: "i Gaar er Hendes Kongelige Majestæts høie Fødselsdag celebreret — og en dansk Comedie spilt". Denne Forestilling er den, hvortil den Ulsø tilskrevne Prologus: "De danske Skuespils Opreisning ved den stormægtigste og allernaadigste Konge og Herre, Kong Frederik den Fierde ꝛc. ꝛc. paa Hendes Majestæts glædelige Fødselsfest den 16 April 1728 blev forfattet og fremsagt".

I denne Prolog g), der aabnes af en Norsk og en Dansk, giver den Danske Nordmanden, der klager over

---

g) Ved at eftersee den i Qvart i det k. priv. Bogtrykkerie trykte Originaludgave af denne Prolog, seer jeg, at jeg urettelig S. 38 har tilskrevet Mad. Montaigu Thalia, og Mademoiselle Montaigu Melpomene deri, da det var omvendt, og falder altsaa den derpaa byggede Slutning om en Melpomenes præsumtive Upasselighed til Roller i de holbergske Comedier bort. Derimod kan vel med Føie antages, at Mademoiselle Montaigu i 1723

At Tiden ved god Taar, ved Bretspil og ved Kort
Unyttig og fortræden drives bort,

blandt anden tidsfordrivende Lystighed Anviisning paa:

At mangen Grille paa Comedien fordrives,
Hvor Dyd og Udyd sees, som i et Tankespeil,
Og viser tydelig min, Din og Andres Feil.

Norske.

Det Tankespeil forlængst jo puttet er tilside,
Man af Comedier jo vil ei mere vide,
Man dem i Fior begrov, den Tidsfordriv er lagt,
Fordi I Eders Sprog ei bedre holdt i Agt.

Danske.

Vel har man nogentid holdt inde med at spille,
Dog siges, at det er vor store Konges Vill'e;
At dette Sprogets Ziir ei saa maa kastes hen,
Men at Comedien begynde skal igien.

Da nu Nordmanden herover bliver glad, og lover, at

Sattes det i Værk, mens han hernede var,
Han gladelig derhen hver Aften to Mark bar;

kommer Hendrik, som useet har hørt Slutningen af Samtalen, frem, takker Nordmanden, og fortæller ham:

Du er din Tomark qvit, viid, at i disse Dage
Vor naadigste Monark besluttet har, og vil,
At reises skal igien vor' faldne Skuespil.

---

og 24, da de to første Bind af Holbergs Comedier, hvori de Spillende ere navngivne, kom paa Theatret og i Trykken, rimeligviis var for ung til at faae i det mindste betydelige Roller deri.

Han, der i vores Tid som Titus Thronen klæder,
Seer gierne, at hans Folk sig sømmeligen glæder,
Og at dets Tidsfordriv i Længden skal bestaae,
Vi aarlig Løn derfor udaf hans Naade faae.

Han gaaer da at hente Thalia,

Da det har ingen Art, om ei den skiemtsom Qvinde
De med i Banden faaer,

og de tvende Andre følges med, at understøtte hans Ord.

Nu sees Melpomene og Thalia; denne siger:

At danske Skuespil saa hastig bleve endte,
Og vi fra Kiøbenhavn saa hovedkulds hiemsendte,
Da Legen den gik bedst, mig skiær i Hierterod,
Helst mig det danske Sprog og Folk saa vel anstod.

Melpomene.

Mig smerter det og vel, men jeg mig forestilte,
Paa dansk Theatro at man ikke længe spilte;
Udgiften var for stor, og Værket holdt ei Stik,
Om det ei hiulpet blev udaf Kong Frederik.
Det yndigt Tankesyn dog svæver for mit Øie,
At samme Konge lår engang den Anstalt føie,
At danske Skuespil skal komme udi Stand,
Da man saa net paa Dansk, som Fransken tale kan.

Imidlertid (!) foreslaaer hun,

at de skal lægge dem til Hvile
Hun, for i stille Ro en Heltedigt at stile:
Thalia at belee al Verdens daarlig Id,
Hvorpaa anvendes nu saamegen Tid og Flid.

Nu kommer Hendrik med sine tvende Medvandrere, undres over at finde Muserne saa tause, stille, ene, og udbryder derpaa:

I slumrer? Ja min Tro, John Blund har Eder giæstet,
Den Skalk en Sovetorn har bag Jer Øre fæstet;
Vaag, smukke Søstre, op; end er ei Sovetid.

Han andrager dem da sit Ærinde:

Om I os Eders Hielp ei dertil vil forsage,
De danske Skuespil vi agte at optage,
Og da det uden Jer med os ei havde Klem,
Vi Jer indbyde lâr til vores vanlig Hiem.

Men de betakke dem begge.

Thalia.

I Eders vanlig Hiem hvad skulde vi vel giøre?
Os Hunger vilde snart paa Døren fra Jer kiøre.
Nei ellers megen Tak; mig frisk i Minde staaer,
At I Comedien begrov afvigte Aar;
Min gode Hendrik! drag derfore kun tilbage,
Forgiæves tænker Du mig mere at umage;
Jeg kiænder Eders Kaar: langt bedre da ugiort,
Det som, naar det er giort, fortrydes siden stort.

Melpomene.

Min Søster hun har Ret, det var kuns Pengespilde,
Om I Comedier paa ny begynde vilde;
Det stod ei længe paa, før Folks Ustadighed
Kom Eder til igien at lægge dennem ned.
Mig mindes meget vel, at da der først begyndtes
Med danske Skuespil, hvor de af alle yndtes;
Hvor, da Thalia først paa dansk Theatro sang b)
Det den Tid overalt af Haandeklappen klang.

---

b) Sammenholder man denne Prolog med den Holberg tillagte Nytaarsprolog fra 1723, maa man antage, at Thalias første Prologus har været deels

Hvad Kunst og Moro har forenet vidst at føre
Paa Banen for et godt og lækkert opvant Øre,
Blev siden ikke spart, men alt det lige gialdt;
Thi Lysten efterhaand for Skuespil henfaldt.

Hendrik vil snakke dem tilrette, lover dem Agerhøns og bedste Rhinskviin, og stiller sine to Medfølgere til Borgen, men Muserne svare ham — ikke just i Gudernes Tungemaal:

Thalia.

Heel godt, men jeg har lært, de kan paa Penge gnie,
Min slunkne Tarm saa tit derfor har maattet svie.

Melpomene.

Jeg tit opløftet har for deres Lyst min Røst,
Men neppe funden den, som lædskede min Tørst.

Dog den Danske og Norske stadfæste Hendriks Ord, og sige:

Dansk.

I os urettelig for Gnieri anklage,
Vi ingen Deel og Lod i slig Beskyldning tage;
Vist er det, at tilsidst det Jer uhældig gik,
Skiøndt mangen Daler I af vores Lomme fik.

Norsk.

Det er ei Nordmands Art, at holde stærk paa Penge
Thi troer jeg ei, mit Folk har ladet Eder trænge;

---

reciterte, deels sunget; og antager man, som er høist sandsynligt, at Mad. Montaigu var deres Thalia, da seer man, at hun maa have sunget, da Holberg i adskillige af hendes Roller, saasom Lucretia i den Vægelsindede og Marthe i Jean de France har anbragt Sang.

Det visselig sin Part til Eder givet har,
Saa vist, som det sin Deel i Sprogets Ære tår.

Dansk.

Nei, ædle Musæ! nei! at Skuespil ophørte,
Af andet Kildevæld end Gnieri herrørte,
Vort Riges Naadesoel for os usynlig stod,
Da han sin Residents tilrette giøre lod.
Men nu at samme Soel paa os saa naadig skinner,
Og paa vor Horizont i Dag saa mild fremtriner;
Al Lyst og Glæde her sin Bopæl taget har,
Vi derfor imod Jer med begge Hænder tår.
Kom, søde Himmelæt! kom, kom med os tilbage,
Hvad Hendrik lovet har, vi holder alle Dage.
Vor store Konges Bud er det, Jer Hendrik bar,
Han til sin Residents igien Jer kalde lår.

Norsk.

Han, at I efterdags kan leve vel og rolig,
Har paa sit eget Slot indrettet Jer en Bolig;
Han Eder Løn og Brød har gavmild delet til,
Saa evig kan bestaae de danske Skuespil.
Det vil nu komme an paa Eders Flid og Møie,
Om I kan stræbe ret vort Herskab at fornøie,
Thi naaer I Hoffets Gunst, da er I visse paa,
At I af Rigets Børn vil gode Grunker faae.

Da denne Prolog er, om ikke det eneste, dog det vigtigste Actstykke, vi fra denne det danske Theaters korte lyse Periode have tilbage, vil man undskylde, at der, uagtet dens poetiske Ubetydelighed, er afskrevet saameget deraf.

At der maa have været nogen Grund, i det mindste nogen Anledning til det, der lægges den Danske i Munden, at Kongens Fraværelse, medens hans Residents, den ham saa kiære gamle Rede, i hvilken han og hans Fædre vare opklækkede, blev istandsat — for ufortøvet at blive nedrevet, Sophie Magdalene til Fornøielse — havde middelbar eller umiddelbar Deel i, at de danske Comedier foregaaende Aar gik tilgrunde, synes neppe at omtvivle. Ligeledes synes det afgiort, at han ikke, som det i hamborgske Corresp. hedder, har givet Montaigu 1500 Rdl. aarlig til det Hele, men, som Schwartz fortæller l): "taget Skuespillerne selv i sin Sold, det er at sige, at hver af dem fik noget vist om Aaret af Kongen foruden det, de ellers fortiente med at spille under Montaigu" k).

---

l) "Danmarks store Frederik den Fierde — siger han i sin Beretning om Skuepladsen — vilde ikke, at en Indretning skulde falde tilbage i sit forrige Intet, der kunde saavel fremme Sproget, som forfine Sæderne, og paa samme Tid forlyste et Antal virksomme Væsner, som kom i Skuespillet for at søge Hvile fra Dagsarbeidet, og at opmuntre Sindet. Denne de Danskes uforglemmelige Frederik den Fierde tog sig kongelig af den danske Skueplads."

k) Dette maa dog nok kun forstaaes, at de spilte under Montaigus Anførsel og Bestyrelse; thi at Privilegiet vedblev at lyde paa dem, vil i det følgende sees.

Hvad Prologen end videre taler om, at Kongen

Har paa sit eget Slot indrettet dem en Bolig,

som og af J. H. Schlegel i hans Forerindring til hans Broders foromtalte Betænkning, og af flere er omtalt: at paa det forbedrede og udvidede kongelige Slot, var anviist dem Skueplads, forstaaes i Almindelighed, som om de i denne Periode havde bestandig spilt der; men at dette ikke er saa, sees tydelig af det, under 8 Oct. 1728 til Politimester Hans Himmerig angaaende General Arnolds Fordringer og Adkomst udstædede, ovenfor omtalte Reskript; thi her siges udtrykkelig: "at General Arnold paa det til at repræsentere Comedier i Kiøbenhavn allernaadigst priviligerede — capionske — Huus, maa af den ved samme hidforskrevne Bande lade spille franske Comedier, een eller flere Dage om Ugen, naar de danske Acteurer, som have Præferencen i at udvælge, hvilke Dage om Ugen de ville og kunne spille, ikke bruge samme Huus enten til Repetition, eller til at indrette de til næstfølgende Comedier behøvende Machiner; hvorimod de danske Acteurer, saalænge de have den Næring, at de tvende Gange udi Vinterugerne, og eengang ugentlig om Sommeren spille kunne, skulle betale samme General Arnold i Leie af samme Huus, for hver Gang der spiltes danske Comedier, ti Rigsdaler, hvilket Politimesteren de

danske Acteurer til allerunderdanigst Efterretning havde at meddele".

De ere altsaa vedblevne at være, som Hendrik i Comediernes Liigbegiængelse forargede sig over af Hendrik Suursteeg at tituleres, priviligerede Acteurer i Grønnegade, og har da den dem paa Slottet anviiste Skueplads blot været til de Forestillinger, de, efter den hamborgske Correspondents ovenmeddelte Fortælling, paa allerhøieste Befaling for de kongelige Herskaber vare forpligtede at agere, hvilket f. Ex. ved ovenomtalte Forestilling paa Dronningens Geburtsdag, og udentvivl ligeledes ved den i hamborgske Correspondent under 12 October nævnte Forestilling paa Kongens Fødselsdag har været Tilfældet.

Endnu troer jeg i historisk Henseende af foranførte Begyndelses-Prolog at burde afskrive Melpomenes Takkeriim til Kongens Roes:

At da Forstand og Kunst, samt hvis af Dyd har Navn,
Han i sit Cimberland har givet Byggestavn,
Han og sit Naadespir til os har villet bøie,
Og vore Børn anseet med vanlig Mildheds Øie,
Saa vi med dem, og de med os foruden Nød
Her rolig leve kan, og ikke feile Brød.
Den Tak og strækker sig til Landets fromme Moder,
Fra hvilken strømmer ud saa mange Naadefloder,

Til Tvillingrigets Børn, at Eftertiden skal
Velsigne Kongen for saa god en Dronnings Val.
Vor underdanigst Pligt det skal dernæst og være
Til Kronprinds Christian og hans Gemahl at bære
Et Takkeoffer frem. De Kunster lide maa,
Thi haabes: vi og Gunst for deres Øine faae.

Ustridig er den de tvende sidste af underdanigst Pligt tildeelte Compliment vel lunken til, at den skulde forsone, især Sophie Magdalene, med den Velsignelse, der var lyst over Frederik den Fierde: fordi han havde i Anna Sophia valgt saa god en Dronning; ogsaa synes i de Ord:

De Kunster lide maa,
Thi haabes: vi og Gunst for deres Øine faae.

at ligge en skiult Tilstaaelse om at føle sig i mindre Naade end andre — muligt tydske — Kunster og Kunstnere. Skulde midlertid Melpomene herved have stødt an, er det ikke rimeligt, at Thalia har giort Sagen bedre ved at vedgaae:

Hvor høit forbunden de dem Nordens Dagmar kiænde.

Overalt bestyrker denne Prolog, hvad oftere i dette lidet Skrift er yttret, at det var fra Anna Sophia, og hendes Nærmeste, den Yndest udgik, den danske Skueplads i fierde Frederiks sidste Dage nød, og kunde man da vel uden Vanskelighed, om endog Kiøbenhavns Ildebrand ikke havde giort uventet Ende derpaa, stillet dens Nativitet under hans

Eftermand, som den fra saamange Sider maatte være til Forargelse.

Mærkeligt er det tillige, at Holberg ikke synes at have taget nogen synderlig Deel i denne Skuepladsens Gienfødelse. "Hvorvel, siger han, jeg, da Skuespillene kort derpaa begyndte igien, ofte opmuntredes af mine Venner til at skrive nye Stykker, blev jeg dog fast ved mit Forsæt, og vilde ikke igien vove mig ud mellem de Skiær, jeg nys var undsluppet fra, men nøiedes med at lægge en forbedrende Haand paa nogle Stykker, som meest trængte til Filen, og forære Skuespillerselskabet de nye, jeg havde færdige".

I Skriftet om Holberg er anmærket, at det er vanskeligt at sige, hvilke de nye Stykker kunne have været, han havde færdige, og forærede Skuespillerselskabet. Didrik Menschenschrek, Henrik og Pernille, Pantsatte Bondedreng, Stundesløse, og Pernilles korte Frøkenstand kan det ikke have været, da han allerede i sit latinske Brev af 31 Dec. 1727, omtaler disse, som opførte paa Skuepladsen med Bifald. Rasmus Berg, de Usynlige, den honette Ambition, lykkelige Skibbrud, og Hexeri eller blind Allarm kan det heller ikke være, da han i sin nysanførte anden Epistel nævner dem, som aldrig spilte; med mindre man mod Sandsynlighed vilde antage, at Skuespillerne ikke havde benyttet dem af Holbergs Foræring,

men ladet disse hans Stykker henligge uspilte. Et Beviis paa, at Holberg virkelig maa have været keed af den stridbare Skrivemaade, som han siger, er ustridig, at han først lod disse 10 Stykker trykke efter Ildebranden, da Exemplarerne af de ældre Udgaver deels ganske forkom, deels bleve ufuldstændige, og et nyt Oplag af de første Tomer blev fornødent. At de evindelige Ubehageligheder, han havde, i Følge

Satirens tunge Lod,
At efterlade sig en bitter Braad
Hos mangen een, dens Autor aldrig saae,
Hvis Existents han aldrig tænkte paa,

uafladelig fortrædigede ham, synes allerede de ovenanførte Ord at bevidne, ligesom han og i Comediernes Liigbegiængelse lader sin Sophie Hiort svare Hendrik, der raader hende at tage ud at tiene: "Hvor skal jeg faae Tieneste? vi har jo lagt os ud med alle Folk, Officerer, Doctorer, Advokater, Kandestøbere, Marquier, Baroner og Barberer". Overalt lader han ikke let nogen Leilighed, til at slaae paa denne Streng, gaae unyttet forbi, indtil han endelig i det lykkelige Skibbrud, lod, som Forfatteren af Hans Michelsens Efterretninger om Baron Holbergs Hændelser i Plutonis Rige siger, Philemon forestille sin egen Person, og under eet affærdige en Slump af hans formodentlig meest paatrængende Antagonister, af hvilke han

allerede i Hexeri eller blind Allarm havde seet alvorlig ind til Adskillige.

Hvo den unævnte Forfatter kan have været, der, til en Beredelse for de danske Skuespil, da de igien oprettedes, og i Anledning af den Maade, hvorpaa de forrige havde været indrettede, hos Phænixberg udgav en kort Underviisning, hvorledes Comedier med Nytte og Skiønsomhed kunne sees 1), vides ikke, men at det neppe har været nogen Ven af Holberg, er allerede ovenfor (S. 11) berørt; og er det derfor ikke usandsynligt, om man gietter paa hans uheldige Medbeiler Pauli, med hvis Stil Foredraget i dette lidet Skrift synes at have noget tilfælles. Muligt torde det ikke findes upassende, at man til at kiende den Tid, hvori Holberg traadte frem, og rettelig at vurdere Værdien af hans Værker i Sammenligning med de samtidige, meddeler Forfatterens Caracteristik af den Tids tydske, engelske, italienske og franske Comedier.

"Der ere da — siger Forfatteren — adskillige Maader paa Comedier i vore Tider, som en Tilskuer bør nøie at giøre Forskiel paa, om han ellers med Skiønsomhed vil dømme om en Comedie".

"Det første Slags ere tydske, som gierne pleie at være udpyntede med adskillige Ting, som

---

1) Dansk Minerva Mai 1818.

falde i Diet, og ellers ere sammensatte af saa mange Urimeligheder, at de lettelig hos Folk, som har ringeste Eftertanke eller Skiønsomhed, tabe deres Credit; hvorved dog ikke forstaaes Qvaksalverstykker og Pudsenspil; thi disse fortiene ikke engang, at man saa ilde skal spilde sin Tid med at laste og dadle paa dem".

"Det andet Slags ere de engelske m), og disse ere behageligst i England, hvor de udziires med adskillige smukke Dandse og Forandringer af Theatro, tree a fire Gange i hver Act; de kan og paa andre Steder, hvor de just ikke spilles med saadanne Ziirligheder og Pyntelser, skaffe Tilskuerne nogen Fornøielse formedelst de fortreffelige Talemaader, som deri indføres; men ligesaa stor Ziirlighed, som de har i deres fyndige og artige Talemaader, ligesaa stor Fuldkommenhed fattes dem igien i Touren og Væsenet af Comedien, og ved at lægge enhver Person de Talemaader i Munden, som ere overeensstemmende med den Person, han spiller, saa de endnu i mange Ting kan lade sig forbedre".

"Det tredie Slags er italienske, hvis Ziirligheder bestaae udi stærke Satyrer, saavelsom in-

m) At dette egenlig gielder om det engelske Theater, efter den Vending, det under Carl den Anden, og især ved Davenant og Dryden fik, bør i forbigaaende anmærkes.

ventieuse Præsentationer, men forresten har ligesaa mange Urimeligheder, som Artigheder, og derfor ikke kan kaldes de fuldkomneste, hvilket Navn det fierde Slags fortiener, nemlig de franske; thi i den Sted baade Tydsken, Engelskmanden (?) og Italieneren ikke følge deres foreskrevne Roller, men sætte selv til og tage fra, hvor og hvad dem lyster, hvorved mange ubetænksomme og undertiden Sagen ganske uvedkommende Indfald kan indsnige sig; saa bestaaer en fransk Acteurs Roes deri, at han bliver ved det, han har lært uden ad, og dog med saa artig en Maade veed at udføre dem, at han forhverver baade Comedien og sig selv Berømmelse. Derudover bliver Comedien ubeskaaren i al den Fynd og Sammenhæng, som Autor med Betænksomhed har givet den; og dersom de franske Comedier ikke talte for sig selv, og viste noksom deres Fuldkommenhed, naar de blive læste, og besynderlig, naar de spilles, saa kunde man slutte den af den lange Tid, som er anvendt paa endeel franske Comedier, hvilke hos den skiønsomme Verden bære Prisen hiem, eftersom det er bevidst, at Autor paa saadant et Stykke har arbeidet 1, 2 ja hele 3 Aar".

Ikke er det sælsomt, om man ved at læse ovenstaaende, kalder sig ihu, hvad Holberg i sit første latinske Brev siger: "at Nogle undres, at han i saa kort en Tid har kunnet udarbeide tyve

Comedier, blandt hvilke de fleste behandle Feil, som andre Lystspildigtere ikke have berørt, og fattes der ikke paa dem, som troe, at man her kunde anvende Horatses:

> Thi deri stak hans Feil; to hundred' Vers i en Time
> Tit han, som noget Stort, paa eet Been stod og tilsagde.

Men at giendrive disse, vilde blot være at udbasune min egen Roes".

Skade er det vist nok, at hiint anonyme Skrift intet Aarstal har, hvorefter man kunde bestemme, om det kan have været Holberg bekiændt, da han skrev ovenstaaende. Umuligt er det ikke, da Holbergs Brev er af 31 Decbr. 1727, og Skriftet siges udkommet til Beredelse for de Skuespil, der igien oprettes; rimeligst er det dog, at det ikke er udkommet før 1728, og saa at sige i selve Crisis; og kunde man i saa Tilfælde holde den stærke Roes over den franske Comedie for et Rap til Holberg, der havde i nysbemeldte Brev klaget over, at intet Folk vragede sit eget saa høiligt som vort, især det andet Kiøn, der forsmaaer Alt, hvad der ikke er fransk.

Det Løfte, hvormed den unævnte Forfatter slutter sin korte Underviisning, videre at forfølge Materien, naar der først var trykt flere af fransk oversatte Stykker, og han havde fornummet, hvorledes hans Arbeide var optaget, er for-

modentlig strandet paa samme Skiær, hvorpaa den arnoldske Entreprise, og selve den danske Skueplads gik tilgrunde, Kiøbenhavns første store Ildebrand, der udbrød faa Dage efter Arnold havde faaet sit nysomtalte Privilegium, den 20 October 1728.

Vel synes det af det under Frederik den Femte den 29 December 1747 General Arnold bevilgede Privilegium paa at lade forestille og repræsentere danske og tydske Comedier, samt tillige i 15 Aar at forestille Liniedandsere, Marionetter og deslige Nachspiel o. s. v., som om Skuespillene ikke strax ved Kiøbenhavns Ildebrand vare ophørte, da deri siges, at Comedierne fra 1729 af have været cesseret; men da saavel de Beskrivelser, der i Holbergs latinske Epistel og Mindetale over Frederik den Fierde, hos Bussæus, Riegels og andre findes, som og hvad mange Samtidige om hin usigelige Elendighed, saavel som om Frederiks og Annas store Goddædighed og Deeltagelse have fortalt, noksom vise, at der ikke i den Tid har været at tænke paa nogen Lystighed, er det sandsynligt, at Comedierne først med næste Aars Begyndelse siges at være ophørte, fordi det Skuespillerne af Kongen aarlig tillagte formodenlig først med Aarets Slutning er ophørt. Ogsaa stemmer dette vel overeens med, hvad Schwartz beretter om Frederik den Fierdes Naade for brødløse Skuespillere, af hvilke

Rammel blev Borgemester og Byfoged i Nakskov, og Wegner anbragt ved Krigscancelliet; ogsaa synes denne deres Ansættelse at vidne, at nu alt Haab var opgivet at faae dansk Skuespil oprettet her paa ny.

Andet Aar efter Kiøbenhavns Ildebrand mistede Danmark sin Frederik den Fierde, "hvis Sygdom — som Riegels anmærker — meget forøgedes ved de Besværligheder, han i Ildebrandsdagene udstod, og ved den Bedrøvelse, han som en stræbsom Fader for sit Folk følte over, at Nøden var større end hans Kræfter til at lindre den. Ved hans Bortgang — hedder det i Schwartzes Beretning — tog den danske Skuepladses første Tidsrum sin Ende. Christian den Siette besteeg Thronen, og under hans Regiering var Forhænget nede for alle slige Fornøielser og Moerskaber".

Smaaligen har Fortællingen om dette Tidsrum fra forskiellige tildeels ufuldstændige, tildeels først under selve Arbeidet indhentede Efterretninger maattet samles; i den Periode, som med femte Frederiks Regiering begynder, smigrer Forfatteren sig, at kunne gaae frem med sikkrere og stadigere Skridt, veiledet saavel af paalidelige litterariske og artistiske Noticer, som af officielle Actstykker og Protocoller; og skal han, saafremt dette Forsøg nogenlunde gunstigen optages, ufortøvet lægge Haand paa Fortsættelsen.